

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

TRESTNÍ ŘÍZENÍ, VEŘEJNOST A MÉDIA

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. Jiří Herczeg, Ph.D.

Diplomantka: Tereza Palečková
V. ročník
Masarykovo nábřeží 18, Praha 1, 110 00

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 30. května 2007

Tereza Palečková

Tereza Palečková

OBSAH

ÚVOD	1
ČÁST PRVNÍ – MÉDIA V DEMOKRATICKÉM STÁTĚ	2
Kapitola 1: Svoboda projevu a právo na informace	2
1.1 Svoboda projevu a právo na informace v mezinárodních úmluvách	2
1.2 Svoboda projevu a právo na informace v českém právním řádu	3
1.3 Právní pojetí svobody projevu	3
1.4 Nepřípustnost cenzury	4
1.5 Právní pojetí práva na informace	5
1.6 Omezení svobody projevu a práva na informace	6
Kapitola 2: Regulace médií	9
2.1 Účel regulace	9
2.2 Periodický tisk	10
2.3 Elektronická média	10
2.3.1 Regulace přístupu k vysílání	10
2.3.2 Regulace obsahu vysílání	10
Kapitola 3: Ochrana osobnostních práv	11
3.1 Sřet svobody projevu a osobnostních práv	11
3.2 Trestněprávní ochrana	12
3.3 Občanskoprávní ochrana	13
3.4 Odlišnosti trestněprávní a občanskoprávní ochrany	13
3.5 Ochrana osobnosti v médiích	14
3.5.1 Ochrana osobnosti podle tiskového zákona	14
3.5.2 Odpověď	16
3.5.3 Dodatečné sdělení	17
3.5.4 Žádost o uveřejnění odpovědi a dodatečného sdělení	19
3.5.5 Povinnost vydavatele zveřejnit odpověď a dodatečné sdělení	19
ČÁST DRUHÁ – POSKYTOVÁNÍ INFORMACÍ O TRESTNÍM ŘÍZENÍ	21
Kapitola 1: Osmnáct zásad Rady Evropy o informování v trestních věcech	21
Kapitola 2: § 8a trestního řádu	24
2.1 Obecná úprava poskytování informací	24
2.2 Poskytování informací podle trestního řádu	25
2.3 Problematika § 8a trestního řádu	26
Kapitola 3: Presumpce neviny	29
ČÁST TŘETÍ – ZPRAVODAJSTVÍ O TRESTNÍCH VĚCÍCH	31
Kapitola 1: Aspekty zveřejňování informací o trestních věcech	31
1.1 Jaké informace o trestním řízení smí novinář zveřejnit	32
1.2 Investigativní žurnalistika	33
1.3 Respektování soukromí podezřelého a obviněného	34

1.4	Respektování presumpce nevinny	35
1.5	Rozlišování (před) procesních stadií trestního řízení	36
1.6	Možnost ovlivnění soudního rozhodnutí	36
Kapitola 2: Ochrana zdroje informací		39
2.1	Ochrana zdroje podle tiskového zákona	39
2.2	Morální povinnost novináře tajit zdroj informací	40
2.3	Právo odepřít výpověď o původu a obsahu informací	41
2.4	Ediční povinnost	42
2.5	Ochrana zdroje versus trestní zákon	42
2.5.1	Trestné činy nepřekažení a neoznámení trestného činu	43
2.5.2	Trestný čin nadřování	44
Kapitola 3: Autoregulace		45
3.1	Profesní organizace novinářů	45
3.2	Etické kodexy novinářů	46
3.2.1	Etický kodex Syndikátu novinářů	46
3.2.2	Tiskový kodex Unie vydavatelů denního tisku	47
3.2.3	Etický kodex České televize	47
ČÁST ČTVRTÁ – TRESTNÍ ŘÍZENÍ A VEŘEJNOST		48
Kapitola 1: Zásady trestního řízení		48
1.1	Charakteristika zásad trestního řízení	48
1.2	Dělení zásad trestního řízení	49
Kapitola 2: Zásada veřejnosti		50
2.1	Zásada veřejnosti v Ústavě a Listině	50
2.2	Zásada veřejnosti v trestním řádu	51
2.3	Význam zásady veřejnosti	52
Kapitola 3: Výjimky ze zásady veřejnosti		53
3.1	Trestní příkaz	53
3.2	Vyloučení veřejnosti z hlavního líčení	53
3.2.1	Ohrožení utajovaných skutečností	54
3.2.2	Ohrožení mravnosti nebo nerušeného průběhu jednání	55
3.2.3	Ohrožení bezpečnosti nebo jiného důležitého zájmu svědků	55
3.2.4	Povolení přístupu na jednání jednotlivým osobám	56
3.2.5	Rozhodnutí o vyloučení veřejnosti	57
3.2.6	Odepření přístupu na jednání některým osobám	57
3.2.7	Opatření proti přeplňování jednacích síní	58
3.2.8	Veřejné vyhlášení rozsudku	58
Kapitola 4: Přístup médií na jednání soudu		59
4.1	Úprava v zákoně o soudech a soudcích	59
4.1.1	Obrazové a zvukové přenosy, obrazové záznamy	59
4.1.2	Zvukové záznamy	60
4.2	Psychologický aspekt	60
4.3	Kauza Srba	63

ČÁST PÁTÁ – OCHRANA MLADISTVÝCH PODLE ZÁKONA O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE	64
Kapitola 1: Informování o trestních věcech mladistvých	64
1.1 Stav před účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže	64
1.2 Úprava v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže	64
1.2.1 Publikování písemných informací	65
1.2.2 Publikování obrazových snímků	68
1.2.3 Vyhlášení a zveřejnění rozsudku	69
Kapitola 2: Omezení zásady veřejnosti	70
2.1 Stav před účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže	70
2.2 Přístup na soudní projednání věci mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže	71
ZÁVĚR	73

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

POUŽITÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY A JUDIKATURA

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ÚVOD

Média plní v demokratické společnosti velmi významnou úlohu. Představují pomyslného hlídacího psa demokracie a jejich svobodné fungování je základním předpokladem a zárukou svobody projevu.

Posláním sdělovacích prostředků je mimo jiné informování veřejnosti o věcech oprávněného veřejného zájmu a jejich kritické zhodnocení, čímž dochází ke kontrole veřejné moci – a to jak ze strany médií, tak i jejich čtenářů, diváků a posluchačů.

Právo médií na svobodu projevu a právo čtenářů na informace se však střetává s osobnostními právy těch, o nichž žurnalisté informují.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod¹ v článku 10 uvádí, že sdělovací prostředky mají právo a profesionální povinnost informovat veřejnost, která má zase právo přijímat informace včetně informací o veřejném zájmu. Média však zároveň musejí ctít článek 6 a článek 8 Úmluvy, které zakotvují právo na presumpci nevinu, na spravedlivý proces a na respektování soukromého a rodinného života.

Zmíněná práva, která jsou v České republice ústavně zaručena, se zhusta dostávají do konfliktu při trestním řízení a zpravodajství o trestních věcech.

Součástí práva na spravedlivý proces je zásada veřejnosti soudního líčení, kterou zakotvuje Ústava ČR² i Listina základních práv a svobod³. Z hlediska trestního řízení tato zásada zaručuje obviněnému, že se celý jeho případ neprojednává za zavřenými dveřmi, ale naopak více či méně před zraky veřejnosti.

Veřejnost ve smyslu nezainteresované třetí strany tu garantuje, že řízení proběhne v souladu s příslušnými zákony a že obviněnému nebudou v průběhu trestního řízení upřena žádná práva, která mu podle českého právního řádu náleží.

¹ zákon č. 209/1992 Sb.

² ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

³ ústavní zákon č. 2/1993 Sb.

V dnešní době přebírají nastíněnou úlohu veřejnosti jakožto dozorujícího subjektu nad výkonem veřejné moci právě sdělovací prostředky. Jsou to totiž ony, kdo sledují průběh trestního řízení a zprostředkovávají o něm informace svým čtenářům. Vytvářejí mediální realitu, kterou běžný člověk často nemá šanci rozlišit od reality skutečné – tím, že ze záplavy informací získávaných přímo „v terénu“ či ze servisu tiskových agentur vybírají, které zprávy se ke čtenářům dostanou a které ne, již dopředu určují, o čem čtenář bude přemýšlet a co mu naopak zůstane zcela utajeno. Následně tím, jak o vybraných zprávách informují, utvářejí a formují čtenářův názor na věc.

Z hlediska trestního řízení (a samozřejmě i z hlediska obecného) je proto nesmírně důležité, aby média informovala o jednotlivých kauzách nestranně, respektovala soukromí lidí a ctěla presumpci nevinoty. Jen tehdy bude zásada veřejnosti plnit svůj účel a jen tehdy můžeme konkrétní proces nazvat procesem spravedlivým.

ČÁST PRVNÍ - MÉDIA V DEMOKRATICKÉM STÁTĚ

KAPITOLA 1: SVOBODA PROJEVU A PRÁVO NA INFORMACE

1.1 Svoboda projevu a právo na informace v mezinárodních úmluvách

Svoboda projevu a právo na informace patří v demokratických státech mezi základní práva a svobody.

Z mezinárodních smluv, které zaručují svobodu projevu a právo na informace, jsou pro Českou republiku nejvýznamnější Mezinárodní pakt o občanských a politických právech⁴ a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod⁵.

Článek 19 Paktu zakotvuje právo na svobodu projevu a právo na informace s tím, že toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění

⁴ Zákon č. 120/1976 Sb., dále jen „Pakt“

⁵ dále „Úmluva“

nebo jakýmikoliv jinými prostředky podle vlastní volby. Pakt zdůrazňuje, že užívání těchto práv s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost.

Úmluva upravuje právo na svobodu projevu a na informace v čl. 10 takto: Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

1.2 Svoboda projevu a právo na informace v českém právním řádu

V právním řádu České republiky zaručuje svobodu projevu a právo na informace Listina občanských práv a svobod (dále „Listina“) v článku 17.

Listina řadí svobodu projevu a právo na informace mezi politická práva, a to hned na první místo.

Podle čl. 17 odst. 1 Listiny jsou svoboda projevu a právo na informace zaručeny. Odst. 2 tuto zásadu rozvádí tak, že *každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.*

1.3 Právní pojetí svobody projevu

Evropský soud pro lidská práva judikoval, že *svoboda projevu představuje jeden ze základních pilířů demokratické společnosti, který je základním předpokladem pro pokrok společnosti jako celku a pro rozvoj každého jednotlivce.*⁶

Právo na svobodu projevu je subjektivním právem veřejnoprávní povahy. Jde o právo univerzální, což znamená, že jeho nositelem je každá fyzická i právnická osoba, občané České republiky i cizinci. Ti všichni mají nejen právo něco si myslet, ale také svobodně a veřejně svůj názor projevit, a tím ovlivňovat veřejný život v politické oblasti.

⁶ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 12. 1976, sp. zn. 1/1976/17/30, ve věci Handyside v. Spojené království

Listina chápe svobodu projevu jako prostředek účasti na politickém životě státu. Jedná se o právo na vyjádření myšlenek, respektive idejí, vědomostí, představ a přání, a to jak vůči určitému adresátu, tak erga omnes, tedy veřejně vůči komukoliv.⁷

Podle Ústavního soudu je zásadně přípustný každý názor, stanovisko i kritika.⁸ Cílem této presumpce přípustnosti není připuštění urážlivých výroků nebo nepravdivých tvrzení. Zásada má zabránit tomu, aby ze strachu před sankcemi nebyla omezena nebo znemožněna diskuse o otázkách veřejného zájmu. Z toho vyplývá, že výklad zákonů, který klade přemrštěné požadavky na přípustnost veřejné kritiky nebo na pravdivost skutkových sdělení, není slučitelný s čl. 17 Listiny.⁹

Svobodě projevu neodpovídá povinnost kohokoliv jiného, zejména hromadných sdělovacích prostředků, nakladatelů apod., projevy kohokoliv zveřejňovat nebo šířit, pokud mu to neukládá zákon (například tiskový zákon prostřednictvím institutu odpovědi a dodatečného sdělení, viz část I., kap. 3.5).¹⁰

Této svobodě ovšem odpovídá povinnost každého včetně státu, resp. státních orgánů, nikomu ve veřejném vyjadřování nebránit a neomezovat ho v tom, pokud to zákon nedovoluje.

1.4 Nepřípustnost cenzury

Listina dále v odst. 3 stanoví, že *cenzura je nepřípustná*.

Pojem cenzura není definován v žádném platném právním předpisu. Definiční obsahoval někdejší tiskový zákon č. 81/1966 Sb., který v § 17 odst. 2 uváděl, že cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a proti jejich šíření hromadnými informačními prostředky. I dnes je cenzura chápána jako

⁷ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 180

⁸ Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 10.12.1997, sp. zn. II. ÚS 357/96

⁹ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s. 47

¹⁰ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 179

institucionální cenzura jakýchkoliv veřejných projevů, a to jak cenzura předběžná, tak i následná.¹¹

1.5 Právní pojetí práva na informace

Má-li se občan aktivně účastnit veřejného života a činit politická rozhodnutí, musí být dostatečně informován, a to nejen o většinovém názoru, ale i o názorech odlišných a menšinových, aby tak mohl tyto názory a informace navzájem konfrontovat a utvářet si vlastní úsudek.

Stát zaručuje nejen právo být informován, ale i právo informace vyhledávat a šířit. Právo na informace jako právo politické proto znamená, že každý má právo být informován o záležitostech veřejného zájmu (ale nejen o nich) a současně má právo na přístup k informacím.

Pojem „informace“ znamená poskytnutí či zprostředkování znalosti něčeho. Jde o informaci veřejnou, tedy podanou veřejným sdělovacím prostředkem a přístupnou neurčitému, resp. neomezenému okruhu adresátů.¹²

Sama Listina ovšem pojem informace nespécifikuje. Definicí obsahoval tiskový zákon č. 81/1966 Sb. Podle § 3 se informacemi rozumí zprávy, údaje, fakta a názory uveřejňované v periodickém tisku a v ostatních hromadných informačních prostředcích ve všech formách publicistiky. Pojem informace tak zahrnuje nejen nezpracovaná fakta, ale i zpracované informace v podobě novinových článků a rozhlasových či televizních pořadů.¹³

Právo na informace nelze chápat jako neomezené právo člověka na uspokojení osobní zvědavosti či zvědavosti. Je to právo na informaci v politickém smyslu, tedy takovou, kterou člověk žijící ve státě (jehož nemusí být občanem) potřebuje k tomu, aby znal, co

¹¹ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 182

¹² Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 180

¹³ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s.13

se děje na veřejnosti v jeho blízkém i dalekém okolí. Nejde o právo na úplnost takových informací. Není to ani subjektivní právo vůči někomu, aby mu určitou informaci podal, ledaže by někomu zákon takovou povinnost ukládal. Právu na informaci odpovídá obecná povinnost, aby nikdo (koho k tomu neopravňuje zákon, a nad míru, ve které ho opravňuje zákon) nikomu v podání informace nebránil.¹⁴

Zároveň právo na informace implikuje povinnost strpět, aby kdokoliv nerušeně vyhledával informaci (neporušuje-li tím zákonná omezení). Neimplikuje však právo informaci získat ani něčí povinnost informaci podat, ledaže by mu zákon takovou povinnost ukládal.¹⁵

1.6 Omezení svobody projevu a práva na informace

Svobodu projevu a právo na informace je možné omezit, a to v souladu s čl. 17 odst. 4 Listiny. Ten stanoví, že *svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro*

- *ochranu práv a svobod druhých,*
- *bezpečnost státu,*
- *veřejnou bezpečnost,*
- *ochranu veřejného zdraví a mravnosti.*

Stanovená omezení svobody projevu chrání demokracii před jejím ohrožením. Jak vyplývá z odst. 4, svobodu projevu a právo na informace lze omezit jen zákonem, nikoliv aktem nižší právní síly. A to jen za dvou podmínek: jednak se tak musí dít za některým z účelů taxativně uvedených v odst. 4, jednak takové omezení musí být nezbytné - to znamená, že cíle, který omezení sleduje, nelze v demokratické společnosti dosáhnout jinak. Lze tedy například zakázat vyhledávání, podávání, rozšiřování informací

¹⁴ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 180

¹⁵ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 182

o trestním rejstříku občanů či informací, které by mohly ohrozit vyšetřování trestného činu.¹⁶

Omezení práva na svobodu projevu (či na informace) přichází v úvahu ve dvou odlišných situacích. Jednak může dojít ke střetu základních práv upravených Listinou (např. svobody projevu a práva na ochranu občanské cti a lidské důstojnosti). Pak žádný z kolidujících právních zájmů nepožívá práva přednosti a je především věcí obecných soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážily význam proti sobě stojících zájmů a to, zda jednomu zájmu nebyla bezdůvodně dána přednost před druhým.¹⁷

Druhou možnou situací je střet svobody projevu (práva na informace) s veřejným zájmem taxativně uvedeným v čl. 17 odst. 4 Listiny. Při výkladu a aplikaci zákonů omezujících svobodu projevu pak musí být provedeno zvážení mezi základním právem a veřejným zájmem, kterému slouží zákon omezující základní právo.¹⁸

Listina sama omezuje právo na informace v čl. 10 odst. 3, podle něž má každý člověk právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Příkladem zákona, který omezuje právo na informace v souladu s čl. 17 odst. 4 Listiny, mohou být například četné normy, jež ukládají mlčenlivost o různých v zákoně uvedených skutečnostech, a tím vytvářejí zákonná, resp. profesionální tajemství. Jedná se kupříkladu o zákon o ochraně státního tajemství č. 102/1971 Sb. či úpravu povinnosti mlčenlivosti advokátů a soudců. Tato ustanovení omezují právo na informaci, avšak nepřímo: zpravidla totiž nezakazují informace získávat (nezakazuje-li to zákon – např. § 107 trestního zákona, viz část IV., kap. 3.2.1), nýbrž je podávat. Získá-li je někdo, aniž by při tom sám porušil právo, získal je v souladu s čl. 17 a má i právo je rozšiřovat.

Tak např. získal-li novinář, aniž by při tom porušil právo, utajovanou informaci v důsledku jejího nedostatečného utajení nebo indiskrecí druhé osoby, může ji svobodně

¹⁶ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 183

¹⁷ Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 2.2.1998, sp. zn. IV. ÚS 154/97

¹⁸ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s. 46

rozšiřovat (pokud mu v tom nebrání některý zákon). Povinnost utajit takové skutečnosti má ten, komu ji zákon ukládá, a ne ten, kdo se jí, aniž by sám porušil právo, dověděl.

Omezení svobody projevu a práva na informace připouští i Pakt. Takové omezení musí být podle Paktu stanoveno zákonem a musí být nutné k ochraně hodnot, jejichž taxativní výčet se příliš neliší od výčtu, který je uveden v odst. 4 čl. 17 Listiny: *ochrana národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky, respektování práv nebo pověsti jiných*. Svoboda projevu je v Paktu omezena ještě čl. 20, podle něž *je zakázána zákonem jakákoliv válečná propaganda. Jakákoliv národní, rasová nebo náboženská nenávisť, která představuje podněcování k diskriminaci, musí být zakázána zákonem*.

I Úmluva stanoví řadu omezení svobody projevu. V čl. 10 odst. 2 uvádí mezi podmínkami a omezeními *zájmy národní bezpečnosti, územní celistvosti státu a veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví a morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci*.

Úmluva tedy vypočítává důvody k omezení svobody projevu obsažněji než Listina v čl. 17 odst. 4. To ale neznamená, že je možné omezit svobodu projevu z důvodu, který sice uvádí Úmluva, ale neuvádí jej Listina (například z důvodu zachování autority a nestrannosti soudní moci).

Případný obsahový konflikt mezi českým zákonem a mezinárodní úmluvou řeší článek 10 Ústavy ČR (dále „Ústava“). Ten určuje, že *vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu. Pokud mezinárodní smlouva stanoví něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva*.

Úmluva má tedy aplikační přednost pouze před obyčejnými zákony, nikoliv před Listinou jako součástí ústavního pořádku. Přímá aplikace Úmluvy, která by znamenala omezení svobody projevu nad rámec zaručený Listinou, by byla nepřipustná.

Omezit svobodu projevu z důvodu, který stanoví Úmluva, je tedy možné jen tehdy, pokud konkrétní omezení lze podřadit pod některý zájem uvedený v čl. 17 odst. 4

Listiny. Přitom pojmy uvedené v čl. 17 odst. 4 musí být jako výjimky z pravidla obecné přípustnosti projevu vykládány restriktivně.¹⁹

KAPITOLA 2: REGULACE MÉDIÍ

2.1 Účel regulace

Právo na informace a na svobodu projevu může být ohroženo monopolem sdělovacích prostředků v rukách jediného člověka nebo několika málo subjektů. Tento monopol by mohl vést k nebezpečí indoktrinace veřejného mínění jedinou ideologií v rozporu s čl. 2 odst. 1 Listiny a čl. 1 a 5 Ústavy.²⁰ Zneužití médií může podkopat celý demokratický systém.

Stát tedy musí svou činností zaručit pluralitu názorů ve sdělovacích prostředcích a možnost využití těchto práv každému, kdo se chce veřejného života účastnit, a to bez rozdílu uvedených v čl. 3 Listiny (pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení), ale s ohledem na omezení, která jsou obsažena zejména v čl. 17 odst. 4 Listiny.

Regulace médií má samozřejmě vliv na realizaci svobody projevu.

Původní návrh Listiny obsahoval v čl. 17 odst. 6 ustanovení *podnikání v oboru rozhlasu, televize a filmu může být podmíněno povolením*. Tento odstavec však byl z konečného návrhu vypuštěn. Podnikání v oblasti televize, rozhlasu a tisku tak podléhá obecné úpravě svobody podnikání podle čl. 26 Listiny, přičemž zákon může stanovit podmínky a omezení pro výkon určitých povolání nebo činností.

Základními právními předpisy, které regulují podnikání na mediálním trhu v Česku, jsou zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (dále

¹⁹ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s. 45

²⁰ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 178

„tiskový zákon“ či „TiskZ“), a zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání.

2.2 Periodický tisk

Tiskový zákon zavádí pro sféru periodického tisku evidenční princip: *právnícká nebo fyzická osoba, která chce vydávat periodický tisk, je povinna doručit ministerstvu kultury nejpozději do 30 dnů před zahájením vydávání písemné oznámení, které musí obsahovat zákonem stanovené údaje* (§ 7 odst. 2 tiskového zákona).

Zákon nijak nereguluje obsah periodického tisku.

2.3 Elektronická média

Oproti tomu zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání reguluje jak přístup k vysílání, tak i obsah vysílání.

2.3.1 Regulace přístupu k vysílání

Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání ustanovuje povolovací princip. Norma rozlišuje provozovatele ze zákona (veřejnoprávní sdělovací prostředky), provozovatele s licenci a provozovatele s registrací. Správním úřadem pro oblast rozhlasového a televizního vysílání je Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, která dohlíží na dodržování předpisů, dbá na obsahovou nezávislost vysílání a uděluje, mění či odnímá licenci či registraci k provozování vysílání. Členy Rady jmenuje a odvolává předseda vlády na návrh Poslanecké sněmovny ČR.

Nutnost udělovat licence je dána omezeným kmitočtovým spektrem. Jedná se o technickou záležitost, která s digitalizací vysílání zřejmě odpadne.²¹ U tisku žádná podobná omezení technického rázu neexistují.

2.3.2 Regulace obsahu vysílání

Zákon kromě regulace přístupu k vysílání stanoví i regulaci obsahu vysílání – hlavně povinnost provozovatele vysílání poskytovat objektivní a vyvážené informace nezbytné

²¹ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s. 32

pro svobodné vytváření názorů. Zdůrazňuje, že hodnotící komentáře musí být ve vysílání odděleny od informací zpravodajského charakteru. Dále požaduje, aby pořady nepropagovaly válku či jiná krutá a nelidská zacházení a nepodněcovaly k nenávisti z důvodu rasy, národnosti atd. Zakazuje vysílat pořady, které mohou vážně narušit fyzický, psychický či mravní vývoj dětí a mladistvých. Pořady, které mohou jejich vývoj ohrozit, se na obrazovce, resp. na rozhlasových vlnách, nesmí objevit od 6.00 do 22:00.

KAPITOLA 3: OCHRANA OSOBNOSTNÍCH PRÁV

3.1 *Střet svobody projevu a osobnostních práv*

Jedním z legitimních důvodů, pro které může být omezena svoboda projevu, je ochrana práv a svobod druhých (viz část I., kap. 1.6).

Článek 7 odst. 1 Listiny zaručuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, která může být omezena jen v případech stanovených zákonem. Taková omezení vyplývají z celé řady zákonných norem; nejzávažněji je nedotknutelnost osoby omezena normami trestního práva.

V článku 10 Listiny se konkrétněji uvádí, že *každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Každý má také právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.*

Ústavní soud judikoval, že základní právo podle čl. 17 Listiny je zásadně rovno základnímu právu podle čl. 10 Listiny (viz část I., kap. 1.6). Jak již bylo výše uvedeno, střet základních práv musejí posoudit obecné soudy. Výsledek tohoto posouzení, které se musí vztahovat vždy ke konkrétnímu případu, nelze obecně a dopředu předpovědět.²²

Zvláštní zájem, který má demokratický stát na respektování právní ochrany osobnosti, se projevuje mimo jiné i v tom, že je tato ochrana poskytována v různých právních odvětvích, a to prostředky, které jsou tomu kterému právnímu odvětví vlastní.

²² Herczeg, J.: *Meze svobody projevu*, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s. 64

3.2 Trestněprávní ochrana

Veřejný zájem na ochraně osobnosti je vyjádřen v § 206 trestního zákona²³, který zakotvuje trestný čin pomluvy.

Podle § 206 TZ *se trestného činu pomluvy dopustí, kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy, způsobit mu jinou vážnou újmu. Pachatel nemusí vědět o tom, že údaj je nepravdivý – postačí, že je s tím srozuměn (nepřímý úmysl).* Předmětem útoku může být jen fyzická osoba. To vyplývá nejen ze systematického zařazení ustanovení § 206 TZ do hlavy páté TZ mezi trestné činy hrubě narušující občanské soužití, ale i z gramatického výkladu skutkové podstaty ve vztahu k objektu trestného činu, kterým je občanská čest.²⁴

Je zřejmé, že právnická osoba není spoluobčanem, a proto její dobrá pověst nepoživá trestněprávní ochrany podle § 206 TZ.²⁵

Pomluva je trestným činem ohrožovacím, a proto následku předpokládanému v ustanovení § 206 TZ nemusí vůbec dojít.

„Údajem“ je třeba rozumět výlučně skutkové tvrzení, u hodnotícího soudu je z povahy věci vyloučena jeho nepravdivost. Trestného činu pomluvy se tak lze dopustit pouze nepravdivým skutkovým tvrzením. Herczeg²⁶ uvádí, že pokud o někom prohlásí, že je darebák, je to urážka, ta ovšem není trestná podle § 206 TZ, neboť se jedná o hodnotící soud. Takový výrok by mohl být pouze přestupkem podle § 49 odst. 1 písm. a) přestupkového zákona²⁷. Podle tohoto ustanovení *se ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch, dopustí přestupku proti občanskému soužití. Za takový přestupek lze uložit pokutu do 1000 Kč.*

Jiná je situace, kdyby prohlásil, že jistá osoba je darebák, protože krade. Takový výrok, za předpokladu jeho nepravdivosti, by již mohl být trestným činem pomluvy podle § 206 TZ.

²³ zákon č. 140/1961 Sb., dále „TZ“

²⁴ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s. 80

²⁵ Teryngel, J.: K možnostem ochrany dobrého jména právnické osoby, Právo a podnikání č. 7/1994, s. 10

²⁶ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s. 81

²⁷ Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

3.3 Občanskoprávní ochrana

Soukromoprávní ochrana osobnosti je upravena v § 11 an. občanského zákoníku²⁸ (dále „OZ“) pro fyzické osoby a v § 19b OZ pro osoby právnické.

V § 12 odst. 1 OZ stanoví, že *písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkající se fyzické osoby nebo jejích projevů osobní povahy mohou být použity nebo pořízeny jen s jejím souhlasem.*

Výjimky z tohoto pravidla tvoří tři takzvané zákonné licence – první je umělecká a vědecká, druhá úřední a třetí zpravodajská-reportážní. Činnosti médií se týká licence zpravodajská-reportážní (§ 12 odst. 3 OZ), která *dovoluje bez svolení fyzické osoby pořídit a přiměřeným způsobem použít (zveřejnit) její podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy, a to pro tiskové, filmové, rozhlasové a televizní zpravodajství. Ani takové použití však nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy dané fyzické osoby.* Zpravodajská licence se nevztahuje na písemnosti.

3.4 Odlišnosti trestněprávní a občanskoprávní ochrany

Občanský zákoník omezuje svobodu projevu nikoliv na základě pravdivosti či nepravdivosti daného výroku, ale na základě intenzity zásahu daného výroku do osobnostních práv. V tom je základní rozdíl mezi soukromoprávní ochranou osobnosti a trestným činem pomluvy, kterého se lze dopustit pouze nepravdivým skutkovým tvrzením. Například zveřejnění pravdivých podrobností ze sexuálního života jedince by mohlo být neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti, ale nemohlo by být trestným činem pomluvy podle § 206 TZ.

Druhým rozdílem mezi občanskoprávní a trestněprávní ochranou osobnosti je otázka zavinění. Občanskoprávní ochrana osobnosti je založena na principu objektivní odpovědnosti za výsledek – tedy za neoprávněný zásah. České trestní právo vychází z principu individuální trestní odpovědnosti za zaviněné protiprávní jednání a k naplnění skutkové podstaty trestného činu pomluvy se vyžaduje úmyslné zavinění, tj. že pachatel věděl nebo byl alespoň srozuměn s tím, že sdělovaný údaj je nepravdivý.

²⁸ Zákon č. 40/1964 Sb.

S tím souvisí i otázka důkazního břemene. V civilním řízení stíhá žalobce (uraženého) povinnost tvrzení a povinnost důkazní, a pokud je neunes, spor prohraje. Naproti tomu pokud obviněný odmítne vypovídat a nenabízí důkazy o své nevině, pak důkazy o tom, že se jedná o nepravdivý údaj, musí shromažďovat policie z úřední povinnosti.

Třetím rozdílem je náhrada škody. Zatímco v případě občanskoprávní žaloby lze požadovat i náhradu nemajetkové újmy v penězích, pachateli trestného činu pomluvy lze uložit pouze náhradu škody majetkové (skutečné škody a ušlého zisku).

Čtvrtou odlišností je osoba pachatele a poškozeného. V případě soukromoprávních deliktů podle § 11 an. a § 19b OZ může být pachatelem i poškozeným jak osoba fyzická, tak osoba právnická. Trestného činu se může dopustit pouze příčetná fyzická osoba starší 15 let a, jak již bylo výše uvedeno, pomluven může být pouze člověk, nikoliv právnická osoba.

Vzhledem k tomu, že podle tiskového zákona odpovídají za obsah periodik jejich vydavatelé (viz část I., kap. 3.5), žaloby na ochranu osobnosti musí směřovat vždy proti nim. Zato ze spáchání pomluvy se vždy zodpovídá konkrétní redaktor či přispěvatel, protože trestní odpovědnost je založena na zavinění.

Ochrana cti je soukromým zájmem jednotlivce a právní řád umožňuje, aby se tento jednatel bránil jak civilní žalobou na ochranu osobnosti, tak podáním trestního oznámení. Tato skutečnost vede v našich podmínkách ke zneužívání institutu pomluvy a velký počet trestních oznámení neúnosně zatěžuje orgány činné v trestním řízení.²⁹

3.5 Ochrana osobnosti v médiích

3.5.1 Ochrana osobnosti podle tiskového zákona

Ochrana osobnostních práv v periodickém tisku zajišťuje tiskový zákon, a to prostřednictvím dvou institutů, tzv. „odpovědi“ a tzv. „dodatečného sdělení“ (§ 10 a § 11 TiskZ). Tyto instituty zavedl tiskový zákon i pro sféru rozhlasového

²⁹ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, 1. vydání, Nakladatelství Orac, Praha 2004, s. 81 - 82

a televizního vysílání – novelizoval totiž zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání, který teď zmíněné instituty rozvádí v § 35 an.

Nový tiskový zákon zrušil předchozí tiskový zákon č. 81/1966 Sb., který v § 19 a § 20 zakotvoval institut tiskové opravy. Současná úprava je širší a propracovanější a je v souladu jak s Rezolucí č. 74/26 Výboru ministrů Rady Evropy o právu na odpověď z 2. července 1974, tak s evropskou směrnicí č. 89/552/EHS ve znění směrnice č. 97/36 ES – tzv. Směrnicí o televizi bez hranic. Ta v článku 23 stanoví právo na odpověď (ovšem jen pro oblast televizního a rozhlasového vysílání) následovně: *Právo na odpověď nebo na ekvivalentní nápravný prostředek musí mít jakákoliv fyzická nebo právnická osoba, jejíž legitimní zájmy, zejména pověst a dobré jméno, byly poškozeny tvrzením nepravdivých skutečností v TV pořadu.*

Tiskový zákon v § 4 stanoví, že *za obsah periodického tisku odpovídá vydavatel.* Periodickým tiskem se rozumí noviny, časopisy a jiné tiskoviny vydávané pod stejným názvem, se stejným obsahovým zaměřením a jednotné grafické úpravě nejméně dvakrát v kalendářním roce, jsou-li vydávané nebo šířené na území ČR.

Odpovědnost vydavatele je objektivní, podmínkou jejího vzniku tedy není zavinění. Vydavatel tak odpovídá mimo jiné za to, aby obsahem svého periodika neporušil chráněná práva třetích osob. V jiných mediálních zákonech (například v zákoně o provozování rozhlasového a televizního vysílání) výslovná úprava týkající se této odpovědnosti chybí.³⁰

Odpovědnost vydavatele podle tiskového zákona je spojena pouze se sankcí podle ustanovení tohoto zákona (tedy s povinností zveřejnit odpověď podle § 10 či dodatečné sdělení podle § 11). Tato odpovědnost však nevyklučuje existenci odpovědnosti podle jiného právního předpisu, ani si s ní nijak nekonkuruje. Vydavatel tedy může například odpovídat i za škodu, která občanovi vznikla zveřejněním nepravdivého sdělení v periodiku; na jeho odpovědnost se potom budou vztahovat ustanovení občanského zákoníku.³¹

³⁰ Chaloupková, H.: Tiskový zákon, Komentář, C.H.Beck, 2001, s. 22

³¹ Sokol, T.: Tisk a právo, Knihovnička Orac, 2001, s. 30

3.5.2 Odpověď

Institut odpovědi se může uplatnit tehdy, jestliže bylo v periodickém tisku (resp. rozhlasovém nebo televizním vysílání) uveřejněno *sdělení obsahující skutkové tvrzení, které se dotýká cti, důstojnosti nebo soukromí určité fyzické osoby nebo jména a dobré pověsti právnické osoby*. V takovém případě má tato osoba právo požadovat na vydavateli uveřejnění odpovědi podle § 10 tiskového zákona.

Podmínkou vzniku práva na odpověď je skutečnost, že fyzickou či právnickou osobu lze na základě skutkového sdělení individualizovat (konkretizovat).³²

Právo na odpověď vzniká jen ve vztahu ke sdělením, která obsahují skutková tvrzení. Nelze jej tedy uplatnit vůči takovým sdělením v periodickém tisku, kterými se uveřejňují pouze mínění, posudky, hodnocení a kritiky jevů a osob, jejich jednání, vlastností apod.

Odpověď se musí omezit pouze na skutkové tvrzení, kterým se předmětné tvrzení uvádí na pravou míru nebo kterým se neúplné či jinak pravdu zkreslující tvrzení doplňuje nebo zpřesňuje. Požadovat odpověď lze tedy pouze v případě skutkových tvrzení, která jsou nepravdivá, neúplná, nebo jinak pravdu zkreslující (např. vytržením pravdivého údaje z kontextu, ve kterém se původně nacházel).³³

Proti pravdivému skutkovému tvrzení týkajícímu se fyzické osoby se lze samozřejmě také bránit, avšak nikoliv institutem odpovědi, ale prostředky na ochranu osobnosti podle občanského zákoníku (pokud se tvrzení dotýká intimní sféry života občana – viz výše).

Právo na odpověď (či na dodatečné sdělení) se nevztahuje na případy zveřejnění nepravdivých údajů, které nezasáhnou do osobnostních práv – například na překlepy v údajích.³⁴

Určité potíže může v praxi působit situace, kdy sdělení v periodickém tisku obsahuje jak skutkové tvrzení, tak i hodnotící úsudky, přičemž pouze jejich vzájemné spojení dává

³² Boulová, K.: Institut odpovědi a dodatečného sdělení, Právní rádce 2/2001, s. 21

³³ Doležilek, J.: Právo na odpověď a na dodatečné sdělení podle nového tiskového zákona, Právní rozhledy 10/2000, s. 435

³⁴ Sokol, T.: Tisk a právo, Knihovnička Orac, 2001, s. 84

sdělení smysl. Hranice mezi faktickým tvrzením a úsudkem navíc za takových okolností ani nebývá příliš zřetelná. V takových případech je třeba obsah sdělení analyzovat zvláště pečlivě a odpověď dotčené osoby připustit jen ve vztahu k té části sdělení, kterou lze nepochybně kvalifikovat jako skutkové tvrzení.

Protože tiskový zákon nestanoví, že obsah sdělení označeného jako odpověď nesmí být komentován ve vydání periodického tisku, ve kterém je sdělení uveřejněno, jsou takové komentáře ze strany vydavatele nebo jiné osoby možné.³⁵

3.5.3 *Dodatečné sdělení*

Dodatečné sdělení přichází v úvahu tehdy, jestliže bylo v periodickém tisku (resp. v rozhlasovém nebo televizním vysílání) *uveřejněno sdělení o trestním řízení nebo o řízení ve věcech přestupků vedeném proti fyzické osobě, nebo o řízení ve věcech správních deliktů vedeném proti fyzické nebo právnické osobě, kterou lze podle tohoto sdělení ztotožnit, a toto řízení nebylo ukončeno pravomocným rozhodnutím*. Pak má tato osoba podle § 11 tiskového zákona právo požadovat na vydavatel (resp. provozovatel) uveřejnění informace o konečném výsledku řízení jako dodatečného sdělení, a vydavatel je povinen informaci o pravomocném rozhodnutí uveřejnit.

Pokud v praxi tedy konkrétní periodikum či vysílací stanice zveřejní informaci, že určitá osoba byla například obžalována z trestného činu, jsou na její žádost povinny zveřejnit i informaci o tom, že tato osoba byla posléze pravomocně zproštěna.

Právo na dodatečné sdělení vznikne například podnikateli X.Y., o němž je v periodickém tisku uveřejněno, že proti podnikateli X.Y., bydlícím ..., vlastníci firmu X, je vedeno trestní řízení pro mnohamilionové podvody. Podnikatel má poté, co nabylo právní moci rozhodnutí soudu o zproštění obžaloby, právo, aby tato informace byla uveřejněna ve stejném periodickém tisku jako dodatečné sdělení.³⁶

³⁵ Doležilek, J.: Právo na odpověď a na dodatečné sdělení podle nového tiskového zákona, *Právní rozhledy* 10/2000, s. 435

³⁶ Bouřková, K.: Institut odpovědi a dodatečného sdělení, *Právní rádce* 2/2001, s. 21

Aby zveřejněním informace vzniklo právo na dodatečné sdělení, musí jít o informaci o probíhající řízení zahájeném a dosud pravomocně neskončeném. Pokud by byla uveřejněna informace o pravomocně skončeném řízení, mohlo by se podle povahy jednat o informaci nepravdivou, neúplnou, jinak zkreslenou, či případně takovou, která by porušovala všeobecná osobnostní práva. Pak by přicházelo v úvahu uplatnění práva na odpověď, či práva na ochranu osobnosti. Nebylo by možné domáhat se dodatečného sdělení.³⁷

Dodatečné sdělení má napomoci dodržování zásady presumpce neviny v praxi. Informace o obvinění určité osoby je totiž pro tisk zajímavá a často je o ní veřejnost informována na první straně novin či v hlavním vysílacím čase. Naopak informace o skončení trestního stíhání, zvláště v případech osvobozujících rozsudků, již vlastně nikoho nezajímá a noviny jí nevěnují prostor.³⁸

Veřejnost vnímá právní realitu podstatně jinak a dlužno říci, že i dosti zkresleně. Informace o tom, že bylo vůči někomu zahájeno trestní stíhání, která je publikována v periodickém tisku či jiném sdělovacím prostředku, v mnoha případech vede k unáhleným závěrům o vině dotčeného nebo alespoň o tom, že je jistě podezřelý důvodně, protože jinak by řízení zahajováno nebylo. To vede ke ztrátě prestiže, tedy osobní vážnosti a důstojnosti či dobré pověsti osoby, která je takto dotčena. K tomu často přispívá i to, že o možné vině či nevině, resp. o tom, jak v budoucnu dopadne případný soud s takovou osobou, se ve sdělovacích prostředcích otevřeně spekuluje, mnohdy způsobem, který je na samé hranici respektování lidské důstojnosti, a zhusta i velmi neodborně.³⁹

Ačkoliv to v tiskovém zákoně není výslovně uvedeno, lze dovodit, že dodatečné sdělení se musí omezit jen na „uveřejnění informace o konečném výsledku řízení“. Dotčená osoba nemá právo požadovat, aby součástí dodatečného sdělení byly další údaje, hodnocení, její vlastní komentář, atd. Pokud došlo při informování veřejnosti o skutečnostech, které jsou předmětem práva na dodatečné sdělení, také k porušení

³⁷ Chaloupková, H.: Tiskový zákon a předpisy související, Komentář, C.H.Beck, 2001, s. 41

³⁸ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004, s. 84

³⁹ Sokol, T.: Tisk a právo, Knihovnička Orac, 2001, s. 84

osobnostních práv dotčeného (například nepřipustnou kritikou či nepravdivými údaji), musí postižená osoba uplatnit jiný prostředek ochrany.⁴⁰

3.5.4 Žádost o uveřejnění odpovědi a dodatečného sdělení

Žádost o uveřejnění odpovědi nebo dodatečného sdělení musí mít písemnou formu. Z žádosti o uveřejnění odpovědi musí z ní být zřejmé, v čem se skutkové tvrzení obsažené v uveřejněném sdělení dotýká cti, důstojnosti nebo soukromí fyzické osoby nebo jména či dobré pověsti právnické osoby. Součástí žádosti musí být též návrh znění odpovědi nebo dodatečného sdělení (§ 12 odst. 2 TiskZ).

Žádost o uveřejnění odpovědi musí být doručena vydavateli (nebo provozovateli podle zákona o rozhlasovém a televizním vysílání) nejpozději do 30 dnů ode dne uveřejnění napadeného sdělení v periodickém tisku či odvysílání v konkrétním pořadu.

Žádost o uveřejnění dodatečného sdělení je třeba vydavateli (provozovateli) doručit do 30 dnů od právní moci rozhodnutí, kterým bylo pravomocně skončeno řízení. Jde o prekluzivní lhůty, jejichž uplynutím právo na uveřejnění odpovědi, resp. dodatečného sdělení zaniká.

Po smrti fyzické osoby přísluší právo požadovat dodatečné sdělení či odpověď jejímu manželu a dětem, a není-li jich, jejím rodičům. Tiskový zákon dodává, že ustanovení zvláštního právního předpisu o ochraně osobností a o ochraně jména a dobré pověsti právnické osoby (tedy občanského zákoníku) zůstávají institutem dodatečného sdělení nedotčena.

3.5.5 Povinnost vydavatele zveřejnit odpověď a dodatečné sdělení

Odpověď nebo dodatečné sdělení je vydavatel povinen uveřejnit *na vlastní náklady, a to ve stejném periodickém tisku a ve stejném jazyce, v němž bylo uveřejněno napadené sdělení*. Nové sdělení musí být umístěním a formou rovnocenné a rozsahem přiměřené napadenému sdělení (je-li napadena pouze jeho část, tak pouze této části). Útvar je třeba výslovně označit jako „odpověď“ nebo „dodatečné sdělení“ a uvést v něm jméno

⁴⁰ Chaloupková, H.: Tiskový zákon a předpisy související, Komentář, C.H.Beck, 2001, s. 41

a příjmení nebo název osoby, která o uveřejnění odpovědi nebo dodatečného sdělení požádala (§ 13 odst. 1 TiskZ).

Vydavatel (provozovatel) musí odpověď či dodatečné sdělení uveřejnit do 8 dnů od doručení žádosti o její uveřejnění. Není-li to možné (např. proto, že napadené sdělení vyšlo v měsíčníku), musí tak učinit v nejbližším následujícím vydání stejného periodického tisku.

Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání obsahuje v § 35 an. prakticky shodnou úpravu odpovědi a dodatečného sdělení jako tiskový zákon. Určité odchylky, které vycházejí především z rozdílného charakteru tištěných a elektronických médií, upravuje § 38 odst. 1. Podle něj je *provozovatel povinen uveřejnit odpověď či dodatečné sdělení ve stejném pořadí, v němž bylo uveřejněno napadené sdělení, a nebude-li to možné, ve stejně hodnotném vysílacím čase.* Jméno a příjmení nebo název osoby musí být uvedeny jen tehdy, jestliže osoba tento požadavek uplatnila.

Podle § 15 TiskZ *není vydavatel (provozovatel) povinen uveřejnit dodatečné sdělení nebo odpověď, pokud*

- *by uveřejněním navrženého textu spáchal trestný čin nebo správní delikt (např. trestný čin hanobení národa, rasy, přesvědčení podle § 198 TZ),*
- *by uveřejnění textu znamenalo rozpor s dobrými mravy (např. text by obsahoval sdělení zasahující do intimního života určité osoby),*
- *původní napadené sdělení bylo citací či pravdivou interpretací sdělení třetí osoby, jež bylo určeno pro veřejnost a jako takové bylo označeno nebo prezentováno,*
- *napadené sdělení bylo uveřejněno na základě prokazatelného předchozího souhlasu osoby, která podala žádost o uveřejnění odpovědi či dodatečného sdělení.*

Vydavatel navíc nemusí uveřejnit dodatečné sdělení, pokud ještě předtím, než mu byla doručena žádost o jeho uveřejnění, uveřejnil z vlastního podnětu sdělení odpovídající dodatečnému sdělení a dodržel přitom podmínky stanovené tiskovým zákonem.

Jestliže vydavatel odpověď nebo dodatečné sdělení nezveřejní způsobem a ve lhůtách stanovených zákonem, rozhodne o této povinnosti na návrh osoby, která o jejich uveřejnění požádala, soud. Věcně a místně příslušný k podání žaloby bude krajský soud, v jehož obvodu je sídlo vydavatele. Návrh musí být podán soudu do 15 dnů od uplynutí lhůty stanovené pro uveřejnění odpovědi nebo dodatečného sdělení, jinak právo domáhat se uveřejnění odpovědi nebo dodatečného sdělení u soudu zaniká (§ 14 odst. 2 TiskZ).

ČÁST DRUHÁ - POSKYTOVÁNÍ INFORMACÍ O TRESTNÍM ŘÍZENÍ

KAPITOLA 1: OSMNÁCT ZÁSAD RADY EVROPY O INFORMOVÁNÍ V TRESTNÍCH VĚCECH

Výbor ministrů Rady Evropy přijal dne 10. 7. 2003 Doporučení č. 13, o šíření informací, které se týkají trestního řízení, prostřednictvím sdělovacích prostředků. Těchto osmnáct výchozích principů sice není pro orgány činné v trestním řízení (dále „OČTŘ“) závazných, nicméně principy vycházejí z judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

Výbor doporučil členským státům Rady Evropy (mezi něž patří i Česká republika) přijmout či posílit opatření, která budou v rámci svých ústavních norem považovat pro aplikaci principů za nezbytná.

Principy znějí následovně:

1) Informování veřejnosti sdělovacími prostředky – veřejnost musí mít možnost přijímat informace o činnosti OČTŘ prostřednictvím sdělovacích prostředků. Novinářům tudíž musí být povoleno svobodně informovat o fungování systému trestního soudnictví a komentovat jej. Tato možnost může být limitována pouze na základě těch omezení, která předpokládají principy 2 – 18.

2) Presumpce nevinny – názory a informace týkající se probíhajících trestních řízení by měly být sdělovány nebo šířeny prostřednictvím sdělovacích prostředků, jen není-li to na újmu presumpce nevinny podezřelého nebo obviněného.

3) Podloženost informace – OČTŘ by měly poskytovat sdělovacím prostředkům jen ověřené informace nebo informace založené na rozumných předpokladech. To, že se informace zakládá pouze na předpokladech, by měly OČTŘ médiím jasně sdělit.

4) Přístup k informacím – OČTŘ by měly poskytovat informace bez diskriminace všem novinářům, kteří podali stejnou žádost.

5) Prostředky poskytování informací sdělovacím prostředkům – OČTŘ by měly poskytovat informace pokud možno prostřednictvím tiskových zpráv, tiskových konferencí pověřených osob nebo jinými podobnými oficiálními prostředky.

6) Pravidelné informace v průběhu trestního řízení – v rámci trestních řízení, která zvláště přitahují pozornost veřejnosti, by měly OČTŘ informovat o svých podstatných krocích (není-li to na újmu průběhu vyšetřování a nebrání-li to skončení trestního řízení). Pokud trestní řízení probíhá dlouhou dobu, měly by být takové informace poskytovány pravidelně.

7) Zákaz využívání informací o probíhajícím trestním řízení k výdělečným účelům či k jakýmkoliv jiným účelům než k prosazení práva.

8) Ochrana soukromí v kontextu probíhajícího trestního řízení – poskytované informace o podezřelých, obviněných či odsouzených osobách či dalších účastnících trestního řízení by měly respektovat právo těchto osob na soukromí. Zvláštní ochrana má být poskytována nezletilým, obětem trestné činnosti, svědkům a rodinám podezřelých, obviněných a odsouzených. Ve všech případech by OČTŘ měly pečlivě zvážit škodlivé následky, které může všem zmíněným osobám přinést zveřejnění informací umožňujících jejich identifikaci.

9) Právo na opravu a odpověď v médiích – každý, o kom sdělovací prostředky zveřejnily v souvislosti s trestním řízením chybnou nebo nactiutřačnou zprávu, by měl mít možnost domoci se u těchto médií opravy nebo práva na odpověď. Stejnou možnost by měl mít i v případě nesprávných tiskových zpráv vydaných OČTŘ.

10) Prevence škodlivého vlivu – OČTŘ se mají zdržet zveřejňování informací, které by mohly mít podstatný škodlivý vliv na spravedlivost řízení (obzvláště v případech, kdy rozhoduje porota či laičtí soudci).

11) Náprava škodlivého zveřejnění informací před procesem – může-li obviněný dokázat, že zveřejnění určité informace velmi pravděpodobně způsobí či způsobilo porušení jeho práva na spravedlivý proces, má mít k dispozici účinný prostředek nápravy.

12) Přípuštění novinářů – novináři mají být k veřejnému soudnímu jednání a k veřejnému vyhlášení rozsudků přípuštění bez diskriminace a bez předchozí povinné akreditace.

13) Přístup novinářů do jednacích síní – pro novináře by měl být zajištěn dostatečný počet míst, ovšem aniž by tím byla vyloučena účast veřejnosti.

14) Přímé reportáže a záznamy v jednacích síních - lze je provádět jen v případech a v míře, v jaké jsou výslovně povoleny zákonem nebo soudními orgány, a nehrozí-li vážné nebezpečí nepatřičného vlivu na oběti, svědky, strany, porotce či soudce.

15) Podpora zpravodajství sdělovacích prostředků – OČTŘ mají na základě žádosti poskytovat informace nezbytné pro soudní zpravodajství (o povaze obvinění atd.). Novinářům by mělo být umožněno pořizovat si kopie veřejně vyhlášených rozsudků a veřejně tyto rozsudky šířit.

16) Ochrana svědků – totožnost svědků by neměla být prozrazována, pokud k tomu svědek nedal předem souhlas, či pokud to není ve veřejném zájmu, či pokud

svědecká výpověď již nebyla učiněna veřejně. V žádném případě by však neměla být zveřejněna, pokud to ohrožuje svědkův život či bezpečnost.

17) Zpravodajství sdělovacích prostředků o výkonu trestů – novinářům by mělo být povoleno udržovat kontakty s osobami vykonávajícími svůj trest odnětí svobody, pokud to nebude v rozporu s výkonem spravedlnosti, právy vězňů i dozorců a bezpečností ve věznici.

18) Zpravodajství po skončení výkonu trestu – v zájmu opětovné integrace těchto osob do společnosti by informace o nich měly být zveřejňovány pouze tehdy, pokud s tím osoby výslovně souhlasily nebo pokud osoby a jejich trestné činy jsou či se znovu staly předmětem veřejného zájmu.

KAPITOLA 2: § 8a TRESTNÍHO ŘÁDU

2.1 Obecná úprava poskytování informací

Ústavnímu právu na informace (viz část I., kap. 1.2 a 1.5) odpovídá i nutnost poskytovat informace o veřejném životě. Čl. 17 odst. 5 Listiny ukládá *státním orgánům a orgánům územní samosprávy povinnost přiměřeným způsobem poskytovat informace o jejich činnosti*. Podrobnosti stanoví prováděcí zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Ten stanoví základní podmínky, za nichž jsou informace poskytovány. Povinnými subjekty, které mají podle tohoto zákona poskytovat informace vztahující se k jejich působnosti, jsou státní orgány a orgány územní samosprávy a veřejné instituce hospodařící s veřejnými prostředky. Dále ty subjekty, kterým zákon svěřil rozhodování o právech, právem chráněných zájmech nebo povinnostech fyzických nebo právnických osob v oblasti veřejné správy, a to pouze v rozsahu této jejich rozhodovací činnosti. Požadovat informace podle tohoto zákona může každý, tedy každá fyzická i právnická osoba. Povinné subjekty poskytují žadateli informace buď na základě žádosti, nebo zveřejněním.

Platná právní úprava nezná žádná zvláštní privilegia novinářů ve vztahu k přístupu k informacím. (Na rozdíl od předchozí úpravy tiskového zákona č. 81/1966, který v § 13 stanovil, že státní orgány a organizace, vědecké a kulturní instituce a hospodářské organizace jsou povinny poskytovat šéfredaktorům i ostatním redaktorům v rozsahu jejich pověření informace nezbytné pro pravdivé, včasné a všestranné informování veřejnosti nebo jim umožnit přístup k takovým informacím.)⁴¹

2.2 Poskytování informací podle trestního řádu

Poskytování informací veřejnosti o trestním řízení však nepodléhá obecné úpravě zákona č. 106/1999 Sb. Podle tohoto zákona totiž státní orgány povinnost informovat o trestním řízení nemají (§ 11 odst. 4 písm. a)).

Listina sice v čl. 17 sice stanoví povinnost státních orgánů poskytovat informace o své činnosti, avšak účel trestního řízení, zájem na ochraně dobré pověsti osob, které dosud nebyly pravomocně odsouzeny, zájem na bezpečnosti případných svědků a další podobné okolnosti vyžadují, aby orgány činné v trestním řízení byly oprávněny odepřít určité informace sdělovacím prostředkům.⁴²

Poskytování informací o trestním řízení proto upravuje § 8a trestního řádu⁴³ (dále „TR“). Ten stanoví, že *orgány činné v trestním řízení informují veřejnost o své činnosti tak, že poskytují informace sdělovacím prostředkům. Přitom dbají toho, aby*

- *neohrožovaly objasnění skutečností důležitých pro posouzení věci,*
- *nezveřejňovaly o osobách, které mají účast v trestním řízení, údaje, které přímo nesouvisí s trestnou činností,*
- *neporušily zásadu presumpce nevinny.*

Takové informace jsou orgány činné v trestním řízení povinny odepřít.

⁴¹ Pavlíček, V. a kol. : Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 182

⁴² Jelínek, J. – Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, Linde, Praha 2000, s. 321

⁴³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

Orgány činnými v trestním řízení se podle § 12 odst. 1 trestního řádu rozumějí soud, státní zástupce, vyšetřovatel a policejní orgán. Trestním řízením se rozumí řízení podle trestního řádu (§ 12 odst. 10 TR).

Ohrožení objasnění skutečností důležitých pro posouzení věci bude přicházet v úvahu vždy, kdy by předběžné zveřejnění konkrétních skutečností a výsledků trestního řízení, zejména ve stadiu přípravného řízení, mohlo ztížit nebo dokonce zmařit objasnění věci a zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti – tak jak to plyne z § 2 odst. 5 TR.⁴⁴

Zásada, aby se o osobách nezveřejňovaly údaje přímo nesouvisející s trestnou činností, má chránit osobnost a osobní údaje všech osob, které se na trestním řízení zúčastňují (tedy nejen obviněného, ale i svědka, znalce, zúčastněných osob, atd.). Provádí se tak čl. 10 Listiny.⁴⁵

2.3 Problematika § 8a trestního řádu

Otázkou zůstává, od jakého okamžiku smějí orgány činné v trestním řízení informovat veřejnost o trestním řízení. Nezřídka totiž dochází k tomu, že obviněnému je doručeno obvinění či obžaloba a týž den je orgány činnými v trestním řízení informován tisk. Dotyčný je pak atakován novináři, aniž by mohl řádně reagovat, protože dosud neměl možnost obvinění prostudovat.

Obviněnému by přitom zřejmě měl být v souladu s právem na spravedlivý proces poskytnut přiměřený čas na prostudování obžaloby předtím, než státní zastupitelství informuje veřejnost.⁴⁶

Vantuch⁴⁷ podotýká, že ve sdělovacích prostředcích se objevují nejen informace o tom, že orgány činné v trestním řízení vyšetřují trestnou činnost konkrétních osob, ale také

⁴⁴ Vantuch, P.: Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinny, Bulletin advokacie č. 5/1996, s. 43

⁴⁵ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, J.: Trestní řád, Komentář, 1. díl, C.H.Beck, Praha 2002, s. 60

⁴⁶ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004, s. 131

⁴⁷ Vantuch Pavel : Mohou orgány činné v trestním řízení informovat veřejnost o trestním řízení vůči osobě, jež není stíhána jako obviněný?, Bulletin advokacie 7-8/2004, s. 9

o tom, že policie prověřuje podezření, zda se konkrétní osoby dopustily trestné činnosti, případně že orgány prověřují trestní oznámení podané na určité osoby.

Jako příklad uvádí článek s titulkem „Sokola a Nováka vyšetřuje policie“, který se dne 21. 4. 2004 objevil v deníku Právo. Zpráva pojednávala o tom, že státní zástupci a detektivové Útvaru pro odhalování korupce a finanční kriminality podezírají jmenované advokáty z trestné činnosti. Noviny tyto informace poskytly před samotným zahájením trestního stíhání proti Sokolovi a Novákovi, neboť podle § 160 odst. 1 TŘ a § 32 TŘ nastávají účinky usnesení o zahájení trestního stíhání vůči podezřelému buď přímým sdělením z úst vyšetřovatele, nebo až doručením usnesení obviněnému výlučně do vlastních rukou.⁴⁸

Dle Vantucha je § 8a odst. 1 TŘ formulován natolik nejednoznačně, že umožňuje dvojitý výklad:

1) zmíněné ustanovení se týká poskytování informací o celém trestním řízení. Orgány činné v trestním řízení by v takovém případě mohly informovat i o postupu před zahájením trestního stíhání – tedy například i o každém převzetí trestního oznámení proti určité osobě, a to i pokud podezíraná osoba neví, že je prošetřováno podezření vůči ní. V takovém případě by však tato osoba nemohla efektivně využít pomoc advokáta, čímž dochází k rozporu s čl. 37 odst. 2 Listiny.

2) zmíněný paragraf zahrnuje pouze poskytování informací o trestním stíhání obviněného. Tento výklad je v souladu s Komentářem k trestnímu řádu⁴⁹, jehož autoři pokládají za nepřijatelné zveřejňovat fakt, že určité osobě bude sděleno obvinění, ještě před tím, než bude tento úkon proveden. Podle Komentáře je třeba zajistit zejména ve fázi ověřování podezření ze spáchání trestného činu utajení určitých informací o podezřelém, aby byl co nejvíce omezen difamující účinek trestního řízení na takového podezřelého, u něhož nebude podezření v další fázi trestního řízení potvrzeno. Vantuch s tímto stanoviskem souhlasí a podotýká, že běžný čtenář může nabýt mylného dojmu, že osoby jmenované ve zmíněném článku jsou stíhány jako obviněné.

⁴⁸ Jelínek, J. – Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, Linde, Praha 2000, s.470

⁴⁹ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, J.: Trestní řád, Komentář, 1. díl, C.H.Beck, Praha 2002, s.1014

Vantuch upozorňuje i na další článek z deníku Právo, který vyšel dne 4. 5. 2004 pod názvem „Na Úřadu vlády nalezen překvapivý dokument“. Stálo v něm: „Vedoucí odboru vrchního státního zastupitelství uvedl, že do případu jsou zapleteni dva vysocí úředníci, kteří mají být do dvou týdnů obviněni.“ V dalším textu byli oba podezřelí jmenováni, předchozí den ukázaly jejich tváře všechny tři zpravodajské stanice.

Podle Vantucha nastává z hlediska § 8a odst. 1 ještě složitější situace u státních úředníků, protože u trestního oznámení na jejich osoby nelze vyloučit účelovou snahu o jejich diskreditaci.

De lege ferenda navrhuje přeformulování § 8a následovně: „Orgány činné v trestním řízení informují o své činnosti veřejnost poskytováním informací sdělovacím prostředkům, a to od zahájení trestního stíhání osoby jako obviněného dle § 160 odst.1 TR“.

Na to reaguje Repík⁵⁰, který s Vantuchem nesouhlasí. Připomíná, že přípravná fáze soudního řízení je zásadně tajná – a to proto, aby bylo zaručeno respektování principu presumpce nevinny, který vyžaduje, aby podezření nebylo předčasně zveřejněno a pověst osoby možná bezdůvodně poškozena.

Z tohoto hlediska však ona „tajnost“ chrání podezřelé osoby jen tehdy, je-li úplná. Jakmile se na veřejnost dostanou určité informace, je často výhodnější, aby příslušný orgán uvedl věc na pravou míru, než aby nechal působit různé fámy nebo hypotézy vybudované na částečných, nepřesných nebo zkreslených informacích.

Kromě toho se problém jeví různě podle toho, zda se jedná o obyčejného občana, nebo o osobu obecně známou. Bylo by těžké mlčet o podezření nebo obvinění, jestliže jde o věc, která vzbudila pozornost široké veřejnosti.

V určitých situacích navíc musí tajnost ustoupit před potřebou zveřejnit určité informace – například se může ukázat užitečným požádat o spolupráci veřejnost (třeba prostřednictvím televizních kriminalistických pátracích pořadů). V určitých věcech je

⁵⁰ Repík, B.: K podávání informací o podezřelých osobách orgány činnými v trestním řízení, Bulletin advokacie 2/2005, s.12

nutné informovat veřejnost v zájmu jejího uklidnění a veřejného pořádku. Publicita může být též protiváhou tlaků na orgány činné v trestním řízení.

Z toho podle Repíka vyplývá, že radikální řešení, které navrhl Vantuch, nepřichází v úvahu. Absolutní tajnost až do jednání soudu je v současné medializované společnosti nerealistická, a proto je třeba hledat rovnováhu mezi nutnou tajností a nevyhnutelnou publicitou.

Podstatný nedostatek české právní úpravy shledává Repík spíše v tom, že zákon výslovně neobsahuje povinnost orgánů činných v trestním řízení určité údaje neposkytovat, povinnost mlčenlivosti o těchto údajích a ani sankce za porušení této povinnosti. Povinnost mlčenlivosti obecně stanovená v příslušných statusových zákonech (zákon o Policii ČR, zákon o státním zastupitelství) je příliš obecná a její porušení má za následek jen disciplinární sankce. Přesněji je vymezena jen povinnost mlčenlivosti ohledně mladistvých a odpovědnost za přešůpek na úseku soudnictví mládeže (§ 26 zákona č. 200/1990 Sb., o přešůpcích).

Poskytování informací o podezřelých osobách, pokud přesně odrážejí jejich právní situaci a neobsahují nepravdivá tvrzení, zásadně nezakazuje ani české právo, ani mezinárodní úmluvy o lidských právech. Podle Repíka by pouze za určitých okolností mohlo být porušeno právo na ochranu osobnosti podezřelého, např. jestliže by informace byla poskytnuta bez jakékoli zřejmé potřeby, za účelem snížit vážnost osoby, poškodit její pověst a podobně. Prokázat takové okolnosti je však obtížné.

Autor se domnívá, že v § 8a TŘ by měly být přesněji vymezeny informace, které OČTŘ smějí poskytovat sdělovacím prostředkům: například tak, že je lze poskytovat jen v naléhavém společenském zájmu s náležitým vysvětlením právní situace podezřelého.

KAPITOLA 3: PRESUMPCE NEVINY

Trestní řád v § 8a zdůrazňuje, že orgány činné v trestním řízení musí při poskytování informací sdělovacím prostředkům dbát na to, aby neporušily zásadu presumpce nevinny.

Tuto zásadu zakotvuje Listina, a to v čl. 40 odst. 2: *Každý, proti němuž se vede trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.*

V českém trestním řádu je zásada presumpce neviny vyjádřena v § 2 odst. 2 následovně: *Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se trestní řízení vede, hledět, jako by byl vinen.*

Presumpce neviny je tedy pravidlem ústavněprávní úrovně a zároveň je zakotvena i v mezinárodních dokumentech o lidských právech. Například Všeobecná deklarace lidských práv stanoví v čl. 11 odst. 1, že *každý, kdo je obviněn z trestného činu, má právo být považován za nevinného, pokud není prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly dány veškeré záruky nutné pro jeho obhajobu.*

Presumpci neviny upravuje také čl. 6 odst. 2 Úmluvy (*každý, kdo byl obviněn z trestného činu, bude považován za nevinného, dokud jeho vina nebude prokázána zákonným způsobem*) a podobnou formulaci obsahuje i § 14 odst. 2 Paktu.

Presumpce neviny se uplatňuje ve všech stádiích trestního procesu. Zásada úzce souvisí s pravidlem o tom, že jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy, a to rozsudkem.

Pravidlo presumpce neviny vyjadřuje, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny úplně a nepochybně prokázat vinu obviněného a obžalovaného. Odsuzující rozsudek může být vynesena jen tehdy, byly-li odstraněny všechny důvodné pochybnosti o vině obžalovaného. Není-li vina obžalovaného plně prokázána, musí být vynesena zprošťující rozsudek. V tomto smyslu platí pravidlo, že nedokázaná vina má též význam jako dokázaná nevina.

Orgány činné v trestním řízení musí bez ohledu na své subjektivní přesvědčení o vině obviněného a obžalovaného postupovat vůči obviněnému a obžalovanému nestranně. Nesmí s ním již předem jednat jako s provinilcem.⁵¹

⁵¹ Císařová, D. a kol.: *Trestní právo procesní*, 3. vydání, Linde, Praha 2004, 76 - 77

Obviněný má tedy právo, aby s ním bylo jednáno jako s kteroukoliv jinou osobou, bez jakéhokoli předsudku viny, který by mohl nepříznivě snižovat jeho postavení vzhledem k ostatním občanům z pohledu právního, sociálního, morálního, až do okamžiku, kdy pravomocné odsouzení potvrdí jeho odpovědnost za spáchaný trestný čin.⁵²

Zásada presumpce nevinny je symbolem spravedlivého procesu a hlavním principem moderních demokratických trestních řízení. Účinná ochrana práva na presumpci nevinny před zásahy sdělovacích prostředků (viz část 3., kap. 1.4) je nicméně jedním z velkých problémů soudobé společnosti.

ČÁST TŘETÍ - ZPRAVODAJSTVÍ O TRESTNÍCH VĚCECH

KAPITOLA 1: ASPEKTY ZVEŘEJŇOVÁNÍ INFORMACÍ O TRESTNÍCH VĚCECH

Zpravodajství ve všech druzích médií spočívá v získávání, třídění a prezentaci aktuálních událostí ve formě zpráv. Základním kritériem zpravodajství by měla být jeho pravdivost, objektivita a vyváženost, ale zároveň také aktuálnost. Aby dostáli požadavku aktuálnosti, pracovníci médií často nezvládnou spolehlivě ověřit šířenou informaci z hlediska její pravdivosti, objektivity a vyváženosti. Pohyb informací se totiž neustále zrychluje.⁵³ Nepsaným pravidlem nicméně zůstává, že seriózní novinář by si měl neoficiální informaci ověřit alespoň ze dvou nezávislých zdrojů.

Zatímco civilní spory jednotlivců nejsou zpravidla předmětem zájmu médií, informace o trestních řízeních jsou téměř každodenní náplní zpravodajství. V souvislosti se zpravodajstvím o trestních věcech je třeba upozornit hned na několik aspektů.

⁵² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003

⁵³ Rozehnal, A.: Mediální právo, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 205

1.1 Jaké informace o trestním řízení smí novinář zveřejnit

Jak již bylo řečeno, z hlediska přístupu k informacím nemají novináři žádná zvláštní privilegia. Výjimkou je § 8a trestního řádu, který se týká informací o trestním řízení (část II., 2.1 a 2.2).

Tento paragraf omezuje pouze poskytování určitých informací příslušnými orgány činnými v trestním řízení, nikoliv však zveřejňování informací o trestním řízení obecně. Nikomu nezakazuje vyhledávat a šířit informace.

Vantuch⁵⁴ z § 8a TŘ vyvozuje, že novinář má nejen právo, ale zároveň i povinnost sdělit veřejnosti informaci, kterou mu poskytl OČTŘ o své činnosti. Koudelka⁵⁵ to odmítá: poukazuje na § 1 TŘ, podle nějž je účelem trestního řádu upravit postup OČTŘ a nikoliv postavení, práva a povinnosti novinářů či vydavatelů. Z toho vyvozuje, že rovněž § 8a upravuje chování OČTŘ a ne novinářů. Je tedy povinností OČTŘ dostát této normě a právem novináře (nikoliv povinností) zveřejnit získané informace. Novináři nelze nijak nakázat, aby obdržené informace skutečně zveřejňoval, protože má právo na svobodu projevu.

Na základě článku 17 Listiny může novinář zveřejnit jakékoliv informace, které o trestním řízení získá – tzn. nejen ty, které mu byly poskytnuty příslušnými orgány.

Odlišností jedince a jedince-novináře je to, že první z nich obvykle realizuje jednotlivé složky čl. 17 Listiny odděleně, kdežto novinář je realizuje v souvislém řetězci, který počíná sběrem informací, jejich rozšiřováním (zpravodajství) a vyjadřováním stanovisek (publicistika) nebo jejich kombinací, navíc se opírá o svobodu volby povolání a svobodu podnikání v oboru masmédií.⁵⁶

Zákon může novinářovu svobodu projevu omezit pouze za splnění podmínek daných v Listině (viz část I., kap. 1.6).

⁵⁴ Vantuch, P.: Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor, jak by se měl soud rozhodnout ve věci?, *Bulletin advokacie* č. 9/1996, s. 28

⁵⁵ Koudelka, Z.: Novinářská svoboda a trestní řízení, *Bulletin advokacie* č. 3/1997, s. 24

⁵⁶ Filip, J.: *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, MU Brno, 2001, s. 130

Žurnalista tedy smí o trestním řízení zveřejnit i informace odlišné od těch, které mu poskytla policie, a to včetně vlastního komentáře. Za svůj zveřejněný názor je plně odpovědný podle zákona tiskového či občanského, nikoliv však podle trestního řádu.

(Trestného činu by se novinář při publikování informací o trestním řízení mohl dopustit, pokud by zasahoval do nezávislosti soudu či porušil práva třetích osob.)⁵⁷

Vantuch⁵⁸ si myslí, že novinář není oprávněn vyjadřovat jakékoliv kategorické stanovisko ve věci, k níž nemá jednoznačné podklady. Osobně se domnívám, že takové stanovisko je neobhajitelné, protože jednak nepřipustně omezuje svobodu projevu, jednak popírá smysl novinářské práce jako takové. Pokud by se toto pravidlo striktně dodržovalo, z žurnalistiky by musely zcela vymizet názorové útvary, jakými jsou například komentáře, sloupky či úvodníky.

Jiná věc je, že názorové články by měly být ve všech typech médií výrazně odděleny od zpravodajství. Seriózní tisk nesmí dopustit, aby se tyto dvě roviny proluly. Zpravodajství má být objektivní, zatímco komentáře vyjadřují subjektivní stanovisko jejich autora. Důležité je, aby čtenář tento rozdíl pochopil, což se ne vždy daří.

Aby bylo zpravodajství o trestních věcech objektivní, je třeba uvádět informace jak v neprospěch, tak i ve prospěch obviněného (obžalovaného).

1.2 Investigativní žurnalistika

Novináři, kteří píšou o trestních kauzách, se poměrně často uchylují k získávání informací na vlastní pěst. Investigativní žurnalistika má svá pro i proti. Herczeg⁵⁹ se domnívá, že v rámci trestního řízení je zcela namístě, neboť doslovným přejímáním policejních tiskových zpráv by tisk ztratil svou roli hlídacího psa demokracie, což by bylo ke škodě i samotných obviněných. Je to totiž právě tisk, který poté, co policie oznámí, že někoho obvinila, přináší další informace a často verzi policie zpochybňuje.

⁵⁷ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004, s. 133

⁵⁸ Vantuch, P.: Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor, jak by se měl soud rozhodnout ve věci?, Bulletin advokacie č. 9/1996, s. 28

⁵⁹ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004, s. 133

Oproti tomu Vantuch⁶⁰ se dožaduje toho, aby novináři až do pravomocného rozhodnutí věci psali o trestním řízení pouze v souladu s informacemi poskytnutými orgány činnými v trestním řízení - tedy bez toho, aby dospívali ke svým vlastním názorům na věc.

Faktem je, že investigativní žurnalistika mívá i negativní dopad na oficiální vyšetřování – žurnalista může zkomplikovat práci policie například tak, že sám kontaktuje pachatele trestného činu či v televizní reportáži představí svědky činu. Na druhou stranu však může novinář díky svému pátrání narazit i na dosud neznámé svědky či neobjevené důkazy.

1.3 Respektování soukromí podezřelého a obviněného

Zpravodajství bude stát vždy na opačném pólu ochrany osobnosti, neboť velká část zpravodajství referuje kriticky o určitých fyzických osobách, u kterých tak dochází k zásahu do osobnostních práv. Mezi těmito opačnými póly je třeba najít rovnováhu. Forma zásahu do osobnostních práv, jeho rozsah i způsob, musí vždy odpovídat účelu a pokaždé musí být vždy šetřena lidská důstojnost dotčené fyzické osoby, neboť jinak jde v těchto případech o neoprávněný zásah do její osobnosti.⁶¹

Zřejmě největší tíha je z hlediska ochrany osobnosti kladena právě na zpravodajství v trestních věcech. Trestní věc většinou bývá věcí oprávněného veřejného zájmu, na druhou stranu je však nutno dbát osobnostních práv fyzických osob. Novinář by tedy měl důsledně respektovat soukromí toho, proti němuž je vedeno trestní řízení.

S tím souhlasí i Bartoň⁶². Ten zdůrazňuje, že soukromí osoby je potřeba chránit před zveřejňováním informací takovým způsobem, aby tato osoba nebyla z dané zprávy okamžitě identifikovatelná (například zveřejněním pouhých iniciál). Na druhou stranu však soudí, že pokud převáží veřejný zájem na tom, aby jméno obviněného či obžalovaného bylo známo, nad zájmem na ochraně jeho osobnostních práv, je třeba identitu osoby zveřejnit. Jde hlavně o případy trestního stíhání významných veřejných činitelů a politiků. Ochrana osobnostních práv osob veřejně činných je oproti soukromým osobám zeslabena ve prospěch svobody projevu – i proto, že mají nesrovnatelně větší

⁶⁰ Vantuch, P.: Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor, jak by se měl soud rozhodnout ve věci?, *Bulletin advokacie* č. 9/1996, s. 28

⁶¹ Rozeňhal, A.: *Mediální právo*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 205

⁶² Bartoň, M.: *Svoboda projevu a její meze*, Linde, Praha 2002, s. 84

prostor v médiích pro svou prezentaci a je pro ně proto snazší uvést nepřesnost či nepravdu na pravou míru.⁶³

Rozehnal⁶⁴ dovozuje, že zveřejnit jména podezřelých, obviněných a obžalovaných žurnalista obecně může. Vyplývá to a contrario ze zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který tento údaj zakazuje zveřejnit u mladistvých osob (viz část V., kap. 1.2.1).

1.4 Respektování presumpce nevinny

Zpravodajství o trestních věcech by mělo důsledně vycházet z presumpce nevinny (viz část II., kap. 3). Jestliže byl tedy někdo nepravomocně odsouzen za určitý trestný čin, mělo by zpravodajství o takové události obsahovat i sdělení o tom, že rozsudek je nepravomocný a že je proti němu možné odvolání. Média by v takovém případě vždy měla informovat o výsledku takového odvolání, a to ve stejném rozsahu, v jakém informovala o předchozích stádiích trestního řízení.

Je nepřijatelné, aby média ve zpravodajství uváděla, že někdo spáchal trestný čin, popř. takové spáchání naznačovat, aniž by tato skutečnost byla konstatována soudem. Definitivní označení konkrétní osoby jako pachatele trestného činu lze zveřejňovat až po právní moci soudního rozhodnutí.

Nelze vyloučit, že pokud média kategoricky označí určitou osobu za vraha, a to například hned po zahájení trestního řízení, vytvoří se celospolečenská atmosféra jednoznačně namířená proti tomuto jedinci. V takové atmosféře může vzniknout davová psychóza, která někdy vrcholí snahou určitého počtu lidí o odplatu. Přitom právě provedení odplaty může znemožnit zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností, tak jak to vyplývá z § 2 odst. 5 TŘ.⁶⁵

⁶³ podobně Sokol, T.: Tisk a právo, Knihovnička Orac, 2001

⁶⁴ Rozehnal, A.: Mediální právo, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 207

⁶⁵ Vantuch, P.: Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor, jak by se měl soud rozhodnout ve věci?, Bulletin advokacie č. 9/1996, s. 28

1.5 Rozlišování (před)procesních stadií

Zpravodajství o trestních věcech by také mělo pečlivě rozlišovat jednotlivá stadia trestního řízení i stadia předprocesní. Tato problematika úzce souvisí s respektováním presumpce nevinny.

O fyzické osobě, která nebyla pravomocně odsouzena, by tedy mělo být referováno jako o podezřelém, obviněném či obžalovaném a nikoliv jako o pachateli, vrahovi, zloději, podvodníkovi či násilníkovi. Dokud nedošlo k zahájení trestního stíhání, je třeba osobu označovat jako podezřelého/podezřelou. Poté, co je osobě sděleno obvinění podle § 160 TŘ, stává se taková osoba obviněným/obviněnou. Až po nařízení hlavního líčení (§ 198 TŘ) o ní lze referovat jako o obžalovaném/obžalované (§ 12 odst. 8 TŘ: *Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný*), a teprve po vydání odsuzujícího rozsudku (§ 122 TŘ), který nabyl právní moci (§ 139 TŘ), lze hovořit o odsouzeném/odsouzené (§ 12 odst. 9 TŘ: *Odsouzeným je ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci*).

1.6 Možnost ovlivnění soudního rozhodnutí

Novinář se v rámci své profese může dopustit trestného činu zasahování do nezávislosti soudu, který je definován v § 169a trestního zákona. Tento trestný čin spáchá ten, kdo působí na soudce, aby porušil své povinnosti v řízení před soudem. Žurnalista by takto na soudce mohl působit publikováním článků či vysíláním reportáží o soudních řízeních. V jeho jednání by však musel být přítomen znak působení na porušení povinností soudce - nestačí tedy kritika postupu soudce či předjímání soudního rozhodnutí. Aby šlo o ovlivňování soudu, musí být toto ovlivňování adresné a přímé.⁶⁶ Při posuzování toho, zda novinář trestný čin skutečně spáchal, se musí poměřit zájem na diskusi o věcech veřejného zájmu a zájem na nestranném a spravedlivém procesu včetně ochrany stran a respektování presumpce nevinny.

⁶⁶ Sládeček, V.: Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech, Bulletin advokacie č. 3/1997, s. 28

S touto problematikou souvisí i rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Prager a Oberschlick v. Rakousko⁶⁷. Rakouská justice odsoudila novináře Pragera a vydavatele Oberschlicka za publikování článku, v němž Prager kritizoval konkrétní soudce zemského trestního soudu. Napsal, že soudci ponižují obžalované a že využívají soudcovskou nezávislost k tomu, aby mohli dát průchod své krutosti a aby překonali vlastní komplex méněcennosti. Evropský soud judikoval, že *soudy, které představují garanty spravedlnosti a jejichž poslání je v právním státu fundamentální, ke svému působení potřebují důvěru veřejnosti. Proto je soudy třeba ochraňovat proti nepodloženým výpadům, a to tím spíš, že povinnost zdrženlivosti zakazuje soudcům reagovat*. Evropský soud prohlásil, že daný zásah do svobody projevu byl v demokratické společnosti nezbytný, neboť k odsouzení novináře a vydavatele nedošlo pro kritiku soudců, ale pro nepřiměřenost použitých výrazů, které se při neprokázání daných tvrzení jeví jako způsobilé poškodit jejich pověst.

Vantuch⁶⁸ poměrně radikálně tvrdí, že novináři ani jinému občanu nepřísluší, aby před pravomocností rozsudku jakkoliv apeloval na soud - tím méně, aby mu zdůrazňoval, jaké rozhodnutí považuje za správné a jaké za nesprávné. „Nic nelze namítat proti tomu, když novinář uvádí v článku několik možných alternativ rozhodnutí soudu. Takovou informaci lze naopak přivítat jako kvalitní a dobře orientující veřejnost v souladu s jejím právem na informace. Naprosto nepřijatelné je však to, že novinář říká soudu v den jeho rozhodování, že pokud obviněného zproští obžaloby nebo zamítne-li podané odvolání, nebude jeho rozhodnutí správné,“ píše.

V jednání novináře, který napíše článek zmiňující se o tom, jak by měl soud rozhodnout či jak by rozhodnout neměl, lze podle Vantucha spatřovat alespoň nepřímý úmysl zasáhnout do nezávislosti soudu, pokud by se nedovodil úmysl přímý.

Autor proto navrhuje doplnění § 8a TŘ o odstavec 3, který má znít následovně: „Sdělovací prostředky nejsou oprávněny před pravomocností rozsudku či jiného rozhodnutí ve věci sdělovat svůj názor, jak by měl soud rozhodnout“.

⁶⁷ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26.4.1995, sp. zn. 13/1994/460/541

⁶⁸ Vantuch, P.: Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor, jak by se měl soud rozhodnout ve věci?, Bulletin advokacie č. 9/1996, s. 28

Vantuchovi oponuje Koudelka⁶⁹, který upozorňuje, že tvrzení „občanu nepřísluší, aby před pravomocností rozsudku jakkoliv apeloval na soud“ nemá oporu v právu – pro obyvatele platí zásada, že co není zakázáno, je povoleno. Zákaz publikace výše uvedených názorů v tisku není nikde vysloven. Autor a rozšiřovatel je za takové názory plně odpovědný občanskoprávně, správně i trestně, ale jen v zákonem kvalifikovaných mezích, nikoliv paušálně.

Navrhovaný § 8a odst. 3 podle Koudelky omezuje svobodu projevu.

Rozeňal⁷⁰ zdůrazňuje, že úvahy médií o vině osoby, která nebyla pravomocně odsouzena, je nutné označit za zcela nepřijatelné. Připomíná, že konstatace viny je záležitost výhradně soudu a jakékoliv spekulace médií o vině před pravomocným rozhodnutím soudu jsou nejen protiprávní, ale i neetické a neprofesionální. Navíc by mohla ovlivnit rozhodování soudu samotného. Mělo by být rovněž vyloučeno, aby po pravomocném zprošťujícím rozsudku média tento rozsudek zpochybňovala a napadala.

Jak podotýká Bartoň⁷¹, jestliže je sdělovací prostředek neobjektivní a ve věci angažovaný, pak se nebezpečnost ovlivňování soudu skrze veřejné mínění ještě zvyšuje, hlavně není-li zájem médií na výsledku veřejně znám. Není přípustné, aby jedna strana sporu měla právo takto zásadním způsobem formovat veřejné mínění ve svůj prospěch a zprostředkovaně formovat i mínění soudu.

Mediální kampani ohledně řady soudních sporů bohužel v dnešní době zabránit nelze, takže je důležitá především odpovědnost soudců za nestranná rozhodnutí, a tedy jejich schopnost nepodlehnout tlakům veřejného mínění či náladám společnosti. To je zdůrazněno i v § 80 odst. 2 písm. d) zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, podle nějž se soudce při výkonu své funkce nesmí nechat ovlivnit zájmy politických stran, veřejným míněním a sdělovacími prostředky.

Podle zákona o soudech a soudcích je soudce i přísedící povinen zdržet se při výkonu funkce i v občanském životě všeho, co by mohlo narušit důstojnost soudcovské funkce nebo ohrozit důvěru v nezávislé, nestranné a spravedlivé rozhodování soudů. Patří sem

⁶⁹ Koudelka, Z.: Novinářská svoboda a trestní řízení, Bulletin advokacie č. 3/1997, s. 24

⁷⁰ Rozeňal, A.: Mediální právo, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004

⁷¹ Bartoň, M.: Svoboda projevu a její meze, Linde, Praha 2002

veřejné komentáře o projednávaných případech, ale i publikační činnost, pokud se týká pravomocně neskončeného případu. Soudce se zbytečně nesmí vystavovat výtkám možné podjatosti.

KAPITOLA 2: OCHRANA ZDROJE INFORMACÍ

2.1 Ochrana zdroje podle tiskového zákona

Smyslem ochrany zdroje je garance svobody projevu novinářů, a to nezřídka právě při jejich informování o trestné činnosti.

Ochranu zdroje informace zakotvuje tiskový zákon. Podle § 16 odst. 1 *má fyzická nebo právnická osoba, která se podílela na získávání nebo zpracování informací pro uveřejnění nebo uveřejněných v periodickém tisku, právo odepřít soudu, jinému státnímu orgánu nebo orgánu veřejné správy poskytnutí informace o původu či obsahu těchto informací. Dále má právo zmíněným subjektům odepřít předložení nebo vydání věcí, z nichž by mohl být zjištěn původ či obsah těchto informací.*

Ochranu zdroje informací pro pracovníky rozhlasu a televize zaručuje ustanovení § 41 zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání.

Zmíněné zákony berou ohled na fakt, že nezávislá žurnalistika je základním nástrojem informování společnosti o nezákonných jevech. Investigativní novináři navíc nezřídka využívají zdroje z kriminálního prostředí (například tzv. bílé koně, kteří upozornili na daňové úniky v souvislosti s obchody s lehkými topnými oleji). Pokud by žurnalisté nebyli schopni zaručit svým informátorům anonymitu, jen stěží by získali potřebné informace a mohli podat zprávu široké veřejnosti.

V poslední době se problematika ochrany zdroje hodně řeší v souvislosti s odposlechy novinářů, především v souvislosti s vyšetřováním úniku tzv. Kubiceho zprávy. Inspekce ministerstva vnitra si při svém vyšetřování opakovaně vyžádala výpisy z telefonických hovorů některých žurnalistů. Na tuto praxi reagoval Syndikát novinářů

(viz část III., kap. 3.1), který vydal následující prohlášení: „Novináři jsou nedílnou součástí demokratického systému a státní orgány by neměly využívat jejich práce při vyšetřování trestné činnosti. Zároveň by mělo být respektováno právo novináře na utajení zdroje, které je součástí českého právního systému. Vyžádání si výpisu telefonických hovorů je jasnou snahou o prolomení tohoto práva.“⁷²

Osobní rozsah ustanovení § 16 zahrnuje nejen redaktory zaměstnané v pracovním poměru, ale i ostatní novináře „na volné noze“, kteří do tisku přispívají například na základě smlouvy o dílo. Dále sem patří také korespondenti, rešeršéři, zaměstnanci vydavatelství a vydavatelé samotní.

Obsahově se § 16 týká informací o osobě autora příspěvku či informátora, jakož i ostatních důvěrných sdělení učiněných vůči novináři, pokud se jedná o příspěvek, materiály či sdělení určená pro uveřejnění.

Ochrana obsahu informací se logicky vztahuje pouze na ty informace, které teprve mají být zveřejněny, a je samozřejmě poskytována pouze do doby jejich zveřejnění.⁷³

Úprava v tiskovém zákoně je v souladu s doporučením Rady Evropy č. R (200)7, podle kterého by zveřejnění zdroje informací mělo být povinné pouze tehdy, neexistuje-li ke zveřejnění informace vedoucí k identifikaci zdroje jiná alternativa. Orgány, které zveřejnění informace požadují, by předtím měly vyčerpat všechny své možnosti k jejímu zjištění. V konkrétním případě musí převažovat požadavek veřejného zájmu a charakter okolností musí být dostatečně důležitý a závažný.

2.2 Morální povinnost novináře tajit zdroj informací

Tiskový zákon umožňuje novinářům chránit svůj zdroj, ale neukládá jim povinnost mlčenlivosti, kterou se musí řídit lékaři či advokáti. Jde tu o zcela subjektivní právo novináře, který po poučení poskytnutém mu orgánem veřejné moci sám rozhoduje, zda s ohledem na potřebu utajení svého zdroje práva odepřít výpověď využije či nikoliv.

⁷² www.syndikat-novinaru.cz

⁷³ Bartoň, M.: Svoboda projevu a její meze, Linde, Praha 2002, s. 227

Při tomto rozhodování by se měl žurnalista řídit i Etickým kodexem novináře (viz část třetí, kap. 3.2.1), jenž v čl. 3 písm. b) stanoví, že *v případě, kdy si zdroj informací přeje zůstat utajen, je novinář povinen zachovávat profesionální tajemství, i kdyby mu z toho měly vzniknout potíže.*

Novinář má tedy nejen právo, ale i morální povinnost tajit zdroj svých informací, zejména tehdy, pokud dal informátorovi slib důvěrnosti.⁷⁴

2.3 Právo odepřít výpověď o původu a obsahu informací

Právo žurnalisty odepřít výpověď o původu a obsahu zveřejněných informací není absolutní. Novinář nemůže ani s poukazem na ochranu zdroje informací odepřít výpověď jako celek. Jestliže § 101 odst. 2 TR vyžaduje, aby byla svědkovi na počátku výslechu dána možnost spontánně a souvisle vylíčit, co o věci ví, je mu tím současně umožněno, aby ve své výpovědi pominul to, co pokládá za prozrazení původu nebo obsahu zveřejněných informací. Teprve tehdy, jsou-li mu kladeny doplňující či upřesňující otázky, přísluší mu oprávnění odepřít výpověď podle § 16 tiskového zákona. Tak judikoval ústavní soud⁷⁵.

Ohledně ostatních okolností je povinen vypovídat a nic nezamlčet, jinak by se mohl dopustit trestného činu křivé výpovědi podle § 175 TZ. Postih pro trestný čin křivé výpovědi by přicházel v úvahu například tehdy, pokud by novinář prohlásil, že dotyčného informátora vůbec nezná, že s ním nemluvil, nebo že předmětnou informaci získal jinde a jinak. Křivou výpovědí je i hojně využívané tvrzení o anonymním původu získané informace (například předání dokumentů v metru od neznámé osoby či zaslání poštou).

Podle § 126 odst. 1 občanského soudního řádu⁷⁶ o důvodnosti odepření výpovědi rozhoduje soud. Trestní řád sice žádné takové ustanovení nemá, nicméně oprávnění soudu přezkoumat důvodnost odepření výpovědi je dáno ustálenou rozhodovací praxí trestních soudů. Jakými okolnostmi odepření výpovědi svědek zdůvodní, záleží přirozeně

⁷⁴ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004, s. 35 - 36

⁷⁵ Nález ÚS ze dne 4.12.1997, sp. zn. III. ÚS 149/97

⁷⁶ Zákon č. 99/1963 Sb.

na něm samém. I zde však musí platit, že svědek nesmí být veden, tím méně pak donucován, aby odepření výpovědi zdůvodnil způsobem, jímž by utajení zdroje ohrozil.

2.4 Ediční povinnost

Ze smyslu a účelu zákonné úpravy ochrany zdroje vyplývá, že ochrana se vztahuje pouze na informace od třetích osob a nikoliv na materiály, které novinář nasbíral vlastními rešeršemi. Ohledně materiálů, které pracovníci médií sami nashromáždili, neplatí ani právo odepřít výpověď, ani zákaz jejich zabavení. Například fotografie, které pořídil fotoreportér při násilné demonstraci, proto mohou být redakci zabaveny a použity pro identifikaci výtržníků.

Aby ochrana zdroje nebyla v praxi obcházena, mají žurnalisté právo odepřít předložení nebo vydání věcí, z nichž by mohl být zjištěn původ či obsah těchto informací. V této souvislosti je často diskutovaným problémem otázka přípustnosti prohlídky redakčních prostor a zabavování zde nalezených písemností jako věcí důležitých v trestním řízení. Omezená ediční povinnost zásadně nevyklučuje prohlídku redakce, pokud mají orgány činné v trestním řízení za to, že se zde nacházejí věci důležité pro trestní řízení. Pokud by ovšem jediným cílem prohlídky redakce bylo zjistit identitu informátora a mělo by tak být obcházeno právo novináře odmítnout výpověď o osobě informátora, byl by takový úkon nezákonný.

Nařídít prohlídku redakce lze tedy pouze tehdy, pokud je tento zásah do svobody projevu přiměřený závažnosti trestné činnosti a intenzitě podezření z trestné činnosti a pokud je toto opatření nezbytné k objasnění trestného činu. Prohlídka redakce jistě není nezbytná, lze-li sledovaného účelu dosáhnout jinými, mírnějšími prostředky (například výslechem podezřelého či dobrovolným vydáním věci).

2.5 Ochrana zdroje versus trestní zákon

Právo na ochranu zdroje informací není bezbřehé. Ani novináři nemohou být prostřednictvím institutu ochrany zdroje zbaveni povinnosti respektovat trestní zákon. Zájem společnosti na svobodě projevu a s tím spojené ochraně zdroje zveřejňovaných

informací končí i tam, kde začíná pomoc pachateli trestného činu. Podle § 16 odst. 3 tiskového zákona se tak *novinář nemůže dovolávat ochrany zdroje informací, pokud by se svým mlčením dopustil trestných činů:*

- *nadržování podle § 166 TZ,*
- *nepřekážení trestného činu podle § 167 TZ,*
- *neoznámení trestného činu podle § 168 TZ.*

Obdobné omezení práva utajit zdroj informace platí i v ostatních evropských zemích. Výjimkou je Rakousko, kde je právo odepřít výpověď a odepřít vydání věci upraveno jako absolutní - platí tedy i v případě těch nejzávažnějších trestných činů, aniž by se zvažoval význam svobody tisku na straně jedné oproti zájmu státu na stíhání trestných činů na straně druhé.

V případě, že je novinář sám stíhán jako přímý pachatel nebo účastník na trestné činnosti svého informátora, nemůže již odepřít výpověď z důvodu ochrany redakčního tajemství, ale může samozřejmě odepřít výpověď jako každý obviněný. V tomto případě už ovšem neplatí zákaz odnětí věci. Políční orgány jsou proto často v pokušení stíhat novináře pro účastenství na trestné činnosti či za trestný čin nadržování, aby se tak dostaly k usvědčujícím materiálům.

2.5.1. Trestné činy nepřekážení a neoznámení trestného činu

Ustanovení § 167 a 168 TZ o nepřekážení, resp. neoznámení trestného činu, se týkají pouze závažných trestných činů. Podle těchto ustanovení má novinář oznamovací povinnost, pokud se *hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje nebo páchá (§ 167 TZ) nebo spáchal (§ 168 TZ) v těchto ustanoveních taxativně vyjmenované závažné trestné činy.* Povinnost oznámit nebo přikazít trestné činy uvedené v § 167 a § 168 TZ nastupuje nejen tehdy, pokud se novinář dozví o trestném činu a zná jeho pachatele, ale i tehdy, pokud se dozví o spáchaném trestném činu, ale pachatele nezná. Pokud získal informace o jiném trestném činu, který zde vyjmenován není, je na něm, zda věc ohlásí či nikoliv. Obecná oznamovací povinnost zde není dána.

2.5.2. Trestný čin nadržování

V případě trestného činu nadržování podle § 166 TZ je situace jiná. Tohoto trestného činu se dopustí, *kdo pachateli trestného činu pomáhá v úmyslu umožnit mu, aby trestnímu stíhání nebo trestu unikl*. Obecná oznamovací povinnost ze zákona zde rovněž není dána a postihována je tak pouze konkrétní aktivní pomoc pachateli trestného činu k tomu, aby unikl trestnímu stíhání nebo trestu.

Je tedy třeba pečlivě posoudit, zda pouhé odmítnutí novináře odhalit identitu jeho informátora lze kvalifikovat jako „pomáhání“ a zda žurnalista skutečně jednal „v úmyslu umožnit pachateli, aby unikl trestnímu stíhání“. Bude vždy záležet na důvodech, které novinář při výslechu uvede. Pokud odepře vypovídat, protože mu hrozí nebezpečí trestního stíhání, je zřejmé, že je účastníkem trestné činnosti svého informátora. Pokud odepře výpověď s poukazem na § 16 tiskového zákona, hrozí mu trestní stíhání za trestný čin nadržování podle § 166 TZ.⁷⁷

Takový výklad ustanovení § 16 odst. 3 tiskového zákona dává orgánům činným v trestním řízení přílišný prostor pro libovůli, aby účelově zahájeným trestním stíháním mohly šikanovat nepohodlné novináře. Herczeg uvádí jako příklad takové šikany takzvanou „kauzu olovo“ - stíhání novinářů Mladé fronty Dnes Sabiny Slonkové a Jiřího Kubíka. Dne 19.5. 2000 v článku s názvem „Operace Olovo: Policie už vyšetřuje“ uvedla MF Dnes, že text hanopisu, který měl znemožnit političku Petru Buzkovou, získala od osoby, jež si text stáhla na disketu z počítače na Úřadu vlády. Takové neoprávněné zkopírování dat zakládá podezření z trestného činu zneužití a poškození záznamu na nosiči informací podle § 257a TZ a oba novináři sami uvedli, že věděli o nezákonném původu jim předaných dokumentů. Vzhledem k těmto skutečnostem Úřad vlády podal na neznámého pachatele a redaktory MF Dnes trestní oznámení. Oba redaktoři odmítli jméno svého informátora z Úřadu vlády prozradit a byli obviněni z trestného činu nadržování.

Trestní stíhání netrvalo dlouho, protože prezident republiky využil své pravomoci a udělil redaktorům milost. Novináři prohlásili, že si přejí pokračování trestního stíhání, aby se vyjasnilo, zda skutečně spáchali trestný čin, či nikoliv. Městské státní zastupitelství pak trestní stíhání novinářů zastavilo s tím, že se nejedná o trestný čin.

⁷⁷ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004, s. 41

Při výkladu a aplikaci § 166 TZ je třeba klást důraz především na účel a smysl institutu ochrany zdroje informací, kterým je především garance fungování svobodného tisku jako „hlídacího psa demokracie“ a základního nástroje informování veřejnosti o věcech obecného zájmu, včetně informací o trestné činnosti.

Trestným činem je pouze čin pro společnost nebezpečný. Společenská nebezpečnost je mimo jiné dána osobou pachatele (zde novináře) a významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen. V tomto případě proti sobě stojí zájem společnosti potírat trestnou činnost na straně jedné a svoboda projevu a zásadní úloha svobodného tisku v demokratické společnosti na straně druhé.

V každé kauze, kdy bude novinář nucen vypovídat o zdroji svých informací, bude na místě pečlivě zvažovat okolnosti konkrétního případu, a tam, kde veřejný zájem nepřeváží, dát přednost svobodě projevu a právu veřejnosti na informace a trestní stíhání novináře nezahájit, resp. bylo-li již zahájeno, ho zastavit, neboť pro absenci společenské nebezpečnosti zpravidla nepůjde o trestný čin.⁷⁸

Pokud bychom přistoupili na výklad, že právo utajit zdroj informace se nevztahuje na případy, kdy je informátorem pachatel trestného činu, mohlo by to znamenat zásadní popření smyslu žurnalistiky, zejména té investigativní.⁷⁹

KAPITOLA 3: AUTOREGULACE

3.1 Profesionální organizace novinářů

Informování žurnalistů o soudních procesech by měly spíše než trestněprávní sankce vymezovat, ovlivňovat a formovat etické normy žurnalistů. Nad profesionální autoregulací médií bdí profesní organizace, jakými jsou Syndikát novinářů České republiky či Česká tisková rada založená Unii vydavatelů denního tisku⁸⁰.

⁷⁸ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004, s. 36 - 42

⁷⁹ Bartoň, M.: Svoboda projevu a její meze, Linde, Praha 2002, s. 228

⁸⁰ www.uvdt.cz

Novinářská samospráva jako taková v Česku neexistuje. Novinářské organizace jsou subjekty soukromého práva podle zákona o sdružování občanů⁸¹. Nejde tedy o veřejnoprávní korporace, kterými jsou profesní komory zřízené speciálními zákony. Například Syndikát novinářů ve svých stanovách charakterizuje sám sebe jako „dobrovolné profesní sdružení novinářů, kteří jsou oddáni principům svobody tisku v demokracii a jejich obraně“.

V rámci Syndikátu funguje nezávislá profesní instituce Komise pro etiku, která vydává obecná doporučení i konkrétní stanoviska k jednotlivým případům porušení novinářské etiky. Činí závěry ohledně žurnalistů všech veřejnoprávních i soukromých médií, členů i nečlenů Syndikátu. Nemůže však novinářům ukládat sankce.

Obecně lze říci, že laická veřejnost v Česku o existenci a fungování samoregulačních mechanismů v žurnalistice mnoho neví. Možnost přezkoumání kontroverzních novinářských počinů Komisí pro etiku využívá málokdo – zřejmě i proto, že rozhodnutí Komise může přinést navrhovateli pouze morální satisfakci, nikoliv hmotné odškodnění či konkrétní radu, co si počít.

Efektivnější autonomní mechanismus k řešení neetického jednání novinářů funguje například ve Švédsku, kde se osvědčil model tiskového ombudsmana. Jde o subjekt dobrovolně vytvořený třemi mediálními organizacemi, jehož úkolem je bezplatné poskytování porad a pomoci především fyzickým osobám, které se cítí být poškozeny nebo dotčeny publicitou, jíž se jim dostalo v periodickém tisku.⁸²

3.2 Etické kodexy novinářů

3.2.1. Etický kodex Syndikátu novinářů

Syndikát vypracoval Etický kodex novináře⁸³, který je závazný pro členy Syndikátu, a vyzval k dodržování kodexu i žurnalisty, kteří nejsou členy žádné profesní organizace.

⁸¹ Zákon č. 83/1990 Sb.

⁸² Sládeček, V.: Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech, Bulletin advokacie č. 3/1997, s. 28

⁸³ www.syndikat-novinaru.cz/etika/kodex.phtml

Podle článku 3 písm. a) Etického kodexu je jakákoliv nepřesná nebo neproověřená informace neomluvitelná. Každá uveřejněná informace, která se ukáže jako nepřesná, musí být neprodleně opravena. Podle písm. c) má žurnalista respektovat soukromí lidí, zejména dětí a osob, které nejsou schopny pochopit následky svých výpovědí. A podle písm. d) má novinář povinnost přísně dodržovat zásadu presumpce neviny a neidentifikovat příbuzné obětí nebo delikventů bez jejich jasného svolení.

3.2.2 Tiskový kodex Unie vydavatelů denního tisku

Unie vydavatelů denního tisku by se zase měla řídit Tiskovým kodexem UVDT, který v článku 5 praví: *Zpravodajství o probíhajícím řízení před soudem či jiným státním orgánem či orgánem veřejné správy musí probíhat bez jakýchkoliv předsudků. Tisk se proto před zahájením a během průběhu takového řízení vyhýbá zveřejňování prejudičního stanoviska. Tisk si musí být vědom, že jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, tak musí být i tiskem považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebo jiným rozhodnutím státního orgánu či orgánu veřejné správy nebyla jeho vina vyslovena.*

3.2.3 Etický kodex České televize

Vlastní samoregulační normy vydávají i některá média. Například veřejnoprávní Česká televize má Etický kodex ČT, který ve svém článku 14 upravuje problematiku presumpce neviny v televizním zpravodajství. Uvádí, že *ČT je povinna zásadu presumpce neviny respektovat. Zásadu ovšem nelze ve vztahu k povinnostem ČT vykládat tak, aby zabraňovala informovat diváky o podezření z kriminálního jednání konkrétního člověka, případně publikovat svědectví osob a informace o postupu státních orgánů v rámci trestního nebo přestupkového řízení. Podle Kodexu by takový výklad znemožňoval ČT podat pravdivou informaci o záležitostech veřejného zájmu.*

ČT má však vždy povinnost zdržet se výroků, jimiž by bylo na podezřelého (obviněného) pohlíženo, jako by již byl pravomocně odsouzen.

Za předpokladu, že by uveřejnění určité informace, kterou ČT získala nezávisle na orgánech činných v trestním řízení, mohlo ohrozit vypátrání nebo zadržení pachatele závažného trestného činu, se ČT na základě rozhodnutí šéfredaktora příslušné redakce podřídí na nezbytně nutnou dobu informačnímu embargu, které na případ uvalily orgány

činné v trestním řízení, a informaci neuveřejní. V takovém případě však bude vždy o přistoupení na informační embargo informovat diváky.

Jestliže ČT informuje o podezření, že určitá osoba spáchala trestný čin, za který ještě nebyla pravomocně odsouzena, odvysílá také stanovisko podezřelého (obviněného), je-li možné je získat či s ohledem na probíhající řízení zveřejnit.

Při informování o podezření ze spáchání méně závažného trestného činu se ČT zdrží při označování podezřelých či pravomocně odsouzených uveřejnění plného příjmení, ledaže by veřejný zájem v dané věci vyžadoval plnou identifikaci podezřelého. Zdrží se též identifikace příbuzných podezřelého nebo odsouzeného, ledaže by svou totožnost před veřejností neskrývali nebo se svým jednáním podíleli na závadné činnosti, měli z něho prospěch nebo by mohli uplatňovat faktický vliv na průběh trestního či přestupkového řízení.

Při vysílání pořadů nebo informací o trestné činnosti se ČT zdrží vyvolávání nebo podpory nálad směřujících k pomstě či protiprávní ostrakizaci podezřelých nebo odsouzených. Nebude také uvádět pořady, jejichž obsahem by byl vyvoláván tlak na soudce, aby určitým způsobem rozhodli o vině či trestu.

ČÁST ČTVRTÁ - TRESTNÍ ŘÍZENÍ A VEŘEJNOST

KAPITOLA 1: ZÁSADY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

1.1 Charakteristika zásad trestního řízení

Základní zásady trestního řízení jsou pravidelně charakterizovány jako vůdčí právní ideje, kterým toto vůdčí postavení přiznává zákon. V důsledku své povahy jsou základem, na němž je vybudována organizace trestního řízení a úprava činnosti jeho orgánů. Zvláště výrazně se v nich projevuje podstata trestního řízení. Jsou základním vodítkem pro výklad trestního řádu a spočívá na nich celé právo procesní.

Tyto základní zásady byly v roce 1961 výslovně zakotveny do úvodních ustanovení nového trestního řádu. Tím se český trestní řád liší od trestních řádů většiny evropských států, kde zásady nejsou výslovně uvedeny v zákoně a vytváří je teorie i praxe.

Základní zásady tvoří ucelenou soustavu, navzájem se doplňují a podporují. Porušení některé z nich má vzápětí za následek i porušení dalších zásad.

Uplatnění základních zásad v trestním řízení je nejdůležitější zárukou skutečně účinného splnění úkolů trestního řízení, protože právě ony v něm zaručují dodržování smyslu zákona a zajišťují důslednou ochranu jak společnosti, tak i práv a oprávněných zájmů občanů, zejména osoby, proti které se vede trestní řízení.

Skutečnost, že na základních zásadách našeho trestního řízení jsou vybudovány všechny právní instituty a stadia trestního řízení, ovšem neznamena, že v každém z nich se všechny základní zásady uplatňují ve stejné míře. Stupeň jejich uplatnění závisí na zvláštostech toho či onoho institutu nebo stádia – například zásada veřejnosti nemůže být plně uplatněna v přípravném řízení. Nejdůsledněji jsou základní zásady trestního řízení uplatněny v jeho rozhodujícím stádiu – v hlavním líčení.⁸⁴

1.2 Dělení zásad trestního řízení

Císařová dělí základní zásady trestního řízení podle jejich obsahu následovně:

- a) obecné zásady (zásada stíhání jen ze zákonných důvodů, zásada spolupráce se zájmovými sdruženími občanů, zásada obhajoby),
- b) zásady zahájení řízení (zásada oficiality, zásada legality, zásada obžalovací)
- c) zásada veřejnosti,

⁸⁴ Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Linde, Praha 2004, s. 58

- d) zásady dokazování (zásada vyhledávací, zásada bezprostřednosti a ústnosti, zásada presumpce nevinny, zásada volného hodnocení důkazů),
- e) zásada materiální pravdy.

Vůdčí postavení mezi zásadami má zásada materiální pravdy, k jejímuž zajištění směřují tím či oním způsobem všechny ostatní zásady. Tuto zásadu vyjadřuje § 2 odst. 5 TR, který především ukládá orgánům činným v trestním řízení postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. V trestním řízení by tedy měly být zjištěny všechny okolnosti trestného činu významné pro rozhodnutí soudu v souladu se skutečností.

KAPITOLA 2: ZÁSADA VEŘEJNOSTI

V trestním řízení podle českého právního řádu je veřejnost připuštěna k účasti na řízení ve velmi širokém rozsahu.

2.1 Zásada veřejnosti v Ústavě a Listině

Zásada veřejnosti má oporu v čl. 38 odst. 2 Listiny. Ten stanoví, že *každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.*

Zásadu veřejnosti upravuje i čl. 96 odst. 2 Ústavy: *Jednání před soudem je ústní a veřejné; výjimky stanoví zákon. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně.*

Na zmíněnou zásadu pamatuje i zákon o soudech a soudcích, a to v § 6 odst. 1 : *Řízení před soudy je ústní a veřejné. Výjimky stanoví zákon.*

2.2 Zásada veřejnosti v trestním řádu

V trestním řádu je zásada veřejnosti konkretizována v § 2 odst. 10. Podle tohoto ustanovení *se trestní věci projednávají před soudem veřejně tak, aby se občané mohli projednávání zúčastnit a jednání sledovat. Při hlavním líčení a při veřejném zasedání smí být veřejnost vyloučena jen v případech výslovně stanovených trestním řádem.* Tyto případy upravuje § 200 a § 201 TŘ (viz část IV., kap. 3.2).

Veřejné je tedy hlavní líčení (§ 199 odst. 1 TŘ) a veřejné zasedání (§ 199 odst.1, § 238 TŘ). Veřejnost si však podržuje svůj význam ve všech stádiích trestního řízení, zejména v přípravném řízení, neboť ta skutečnost, že věc bude předmětem veřejného projednávání u soudu, vede i orgány činné v přípravném řízení k odpovědné práci. Proto trestní řád přikazuje projednávat trestní věci před soudem tak, aby se občané v široké míře mohli projednávání účastnit a jednání sledovat.

Právu na veřejné projednání věci může konkurovat právo prezidenta republiky podle čl. 62 písm. g) Ústavy – prezident smí nařídit, aby se trestní řízení nezahajovalo, případně aby se v již zahájeném trestním řízení nepokračovalo. Trestní řád řeší konflikt tak, že dává přednost právu projednat věc veřejně. V § 11 odst. 2 TŘ totiž umožňuje, aby se v trestním stíhání pokračovalo, *pokud prohlásí obviněný do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá.*⁸⁵

Soud má podle § 199 odst. 2 TŘ dbát toho, aby občanům byla v nejširší míře poskytnuta příležitost sledovat projednávání věci soudem a aby se co nejúčinněji projevilo výchovné působení trestního řízení na širokou veřejnost ve smyslu jejího aktivního zapojení do úsilí trestnou činnost zamezovat a jí předcházet.

Ve vhodných případech provádí proto soud hlavní líčení přímo v místě, kde byl trestný čin spáchán, anebo na pracovišti, popřípadě v bydlišti obžalovaného. V tom případě o konání hlavního líčení vyrozumí zájmové sdružení občanů (§ 4 odst. 1 TŘ), jež může účast občanů zajistit a účinně přispět ke splnění účelu sledovaného veřejným konáním hlavního líčení.

⁸⁵ Pavlíček, V. a kol. : Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 313

Zásadu veřejnosti konkretizuje vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy (dále jen „JŘS“). Podle § 10 učiní vedoucí soudní kanceláře opatření, aby seznam všech věcí, v nichž je nařízeno soudní jednání, hlavní líčení nebo veřejné zasedání na týž den, byl vyvěšen na dveřích jednacích síní. V seznamu se uvedou spisová značka, jména a příjmení účastníků nebo obžalovaných a doba jednání.

Veřejnosti se tak podává obecná informace o jednání, která jsou do jednacích síní nařízena.

2.3 Význam zásady veřejnosti

Podle Císařové⁸⁶ spočívá zásada veřejnosti v tom, že při soudním projednávání trestních věcí jsou oprávněny být přítomny jak subjekty, resp. strany trestního řízení, tak i jiní posluchači. Totéž tvrdí i Pavlíček⁸⁷: přítomen může být v podstatě kdokoli, včetně osoby na případu nezainteresované.

Podle Šámala⁸⁸ propůjčuje zásada veřejnosti průhlednost výkonu spravedlnosti, čímž napomáhá dosažení cíle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, tedy spravedlivému procesu.

Význam zásady veřejnosti se projevuje v několika směrech. Je především významným prostředkem kontroly občanů nad výkonem trestního soudnictví. Zvyšuje pocit odpovědnosti soudců za kvalitu jejich práce, vede je k zachování zákonů, upevňuje autoritu soudu.

Uplatnění zásady veřejnosti je dále významnou zárukou pro obžalovaného: zajišťuje mu, že v řízení budou důsledně zachována všechna jeho práva. Umožňuje mu hájit a dokazovat svou nevinu před veřejností. Chrání ho před tajnou justicí, která se vymyká kontrole veřejnosti. Ústavní soud judikoval, že *smyslem práva na veřejné projednání věci, ve spojení s právem vyjádřit se ke všem prováděným důkazům, je poskytnout*

⁸⁶ Císařová, D. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Linde, Praha 2004, s. 70

⁸⁷ Pavlíček, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 311

⁸⁸ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Kodex Bohemia, 1999, s. 57

*obžalovanému v trestním právu možnost verifikace důkazů směřujících vůči němu, a to před tváří veřejnosti.*⁸⁹

Zásada veřejnosti je konečně důležitým nástrojem k plnění výchovných funkcí soudu i vůči dalším osobám, než je obžalovaný.

KAPITOLA 3: VÝJIMKY ZE ZÁSADY VEŘEJNOSTI

3.1 Trestní příkaz

Z ústavní zásady veřejnosti existuje hned několik výjimek.

Jednu z nich představuje možnost soudce rozhodnout věc trestním příkazem podle § 314e TŘ. Trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozsudku a samosoudce jej smí vydat bez projednání věci v hlavním líčení, jestliže skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy. Trestní řád nicméně taxativně vyjmenovává případy, kdy trestní příkaz vydat nelze (například v řízení proti mladistvému, pokud v době jeho vydání nedovršil 18. rok svého věku), a také taxativně stanoví, jaké druhy trestů lze příkazem uložit. Proti trestnímu příkazu lze podat do osmi dnů od jeho doručení odpor, kterým se příkaz ruší. Samosoudce pak ve věci nařídí hlavní líčení, kde už se zásada veřejnosti uplatní.

3.2 Vyloučení veřejnosti z hlavního líčení

Kromě institutu trestního příkazu prolamuje zásadu veřejnosti hlavního líčení § 200 odst. 1 TŘ, který umožňuje vyloučit veřejnost z hlavního líčení (resp. veřejného zasedání), a dále také speciální úprava v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (viz část V., kap. 2.2).

Ustanovení § 200 odst. 1 TŘ praví, že *veřejnost může být vyloučena při hlavním řízení, pokud by veřejné projednání věci ohrozilo*

⁸⁹ Nález ÚS ze dne 12. října 1994 vyhlášený pod č. 214/1994 Sb.

- utajované skutečnosti chráněné zvláštním zákonem,
- mravnost nebo nerušený průběh jednání, anebo
- bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků.

◊ témuž účelu může předseda senátu učinit i jiná přiměřená opatření. Veřejnost lze vyloučit také jen pro část hlavního líčení.

Vyloučení veřejnosti při řízení před soudy připouští i Úmluva v čl. 6 odst. 1: *Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků, anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.*

Pavliček⁹⁰ shrnuje, že zákon může veřejnost vyloučit buď úplně (např. při poradě soudu o rozhodnutí věci) nebo tak, že jednání mohou být přítomni důvěrníci účastníků řízení a podobně.

Jelínek a Sovák v Komentáři⁹¹ uvádějí, že pokud by byla vyloučena veřejnost, aniž by byly naplněny zákonné podmínky pro její vyloučení, zakládá tato skutečnost podstatnou vadu řízení.

3.2.1. Ohrožení utajovaných skutečností chráněných zvláštním zákonem

Institut takzvaných utajovaných skutečností upravuje zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů. Utajovaná skutečnost je podle tohoto zákona taková skutečnost, se kterou by neoprávněné nakládání mohlo způsobit újmu zájmům ČR nebo zájmům, k jejichž ochraně se ČR zavázala, nebo by mohlo být pro tyto zájmy nevýhodné, a která je uvedena v seznamu utajovaných skutečností.

⁹⁰ Pavliček, V. a kol. : Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003, s. 310

⁹¹ Jelínek, J. – Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, Linde, Praha 2000, s. 506

Seznamy utajovaných skutečností zpracovává Národní bezpečnostní úřad na návrh ústředních orgánů a vydává je vláda svým nařízením (§ 3 citovaného zákona).

Utajované skutečnosti se klasifikují do stupňů utajení přísně tajné, tajné, důvěrné nebo vyhrazené. Do stupně *přísně tajné* se utajovaná skutečnost klasifikuje v případě, že neoprávněné nakládání s ní by mohlo způsobit mimořádně vážnou újmu zájmům ČR. Stupeň utajení *tajné* má utajovaná skutečnost tehdy, pokud by neoprávněné nakládání s ní mohlo způsobit vážnou újmu zájmům ČR. *Důvěrná* utajená skutečnost je taková, s níž by neoprávněné nakládání mohlo způsobit prostou újmu zájmům ČR. A neoprávněné nakládání s *vyhrazenou* skutečností by mohlo být pro zájmy ČR nevýhodné (§ 5 zákona).

Seznamovat se s utajovanými skutečnostmi mohou pouze určené osoby, tj. osoby, které absolvovaly bezpečnostní prověrku příslušného stupně, nebo osoby určené ze zákona, což jsou prezident republiky, předseda Poslanecké sněmovny, předseda Senátu, členové vlády, prezident Nejvyššího kontrolního úřadu, soudci, veřejný ochránce práv a jeho zástupce. Pro soudní praxi tedy ze zákona plyne to, že zatímco soudce se s utajovanou skutečností může seznámit ze zákona, přísedící musí absolvovat bezpečnostní prověrku.

3.2.2 Ohrožení mravnosti nebo nerušeného průběhu jednání

Ohrožení mravnosti může přicházet v úvahu například u projednávání trestných činů se sexuálním kontextem.

Nerušený průběh jednání mohou ohrožovat neukáznění diváci. O tom, jak se má u soudu správně chovat, je veřejnost poučena tzv. Poučením pro osoby vstupující do jednací síně, které se vyvěšuje na viditelném místě při vchodu do jednací síně vedle seznamu projednávaných věcí⁹².

3.2.3 Ohrožení bezpečnosti či jiného důležitého zájmu svědků

Novela trestního řádu z roku 1993 rozšířila možnost vyloučení veřejnosti zavedením dalšího důvodu: je-li to opodstatněné v „důležitém zájmu svědků“, což souvisí

⁹² Viz příloha č. 12 Vnitřního a kancelářského řádu pro obvodní, krajské a vrchní soudy, instrukce č. 1100/98-OOD Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 30. srpna 1993 (dále „KancŘ“)

s ochranou svědků v závažných trestních věcech utajením jejich osobních údajů, aby se znemožnilo zastrašování nebo jiné ovlivňování svědků.

3.2.4 Povolení přístupu na jednání jednotlivým osobám

I když byla veřejnost vyloučena podle § 200, může soud z důležitých důvodů povolit jednotlivým osobám k hlavnímu líčení přístup. Stanoví to § 200 odst. 2 trestního řádu. Na žádost obžalovaného musí být povolen přístup dvěma jeho důvěrníkům. O tom, že obžalovaný má právo požadovat přítomnost důvěrníků, jej předseda senátu musí poučit. Je-li obžalovaných více, má právo na volbu důvěrníků každý z nich. Jestliže by tak celkový počet důvěrníků vzrostl na více než šest a obžalovaní se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr důvěrníků soud. Byla-li veřejnost vyloučena pro ohrožení utajovaných skutečností chráněných zvláštním zákonem, případně bezpečnosti nebo jiného důležitého zájmu svědků, mohou být za důvěrníky zvoleny jen takové osoby, proti nimž nemá soud námitek.

K tomu dodává § 200 odst. 3 trestního řádu, *že byla-li veřejnost vyloučena pro ohrožení utajovaných skutečností chráněných zvláštním zákonem, upozorní předseda senátu přítomné na trestní následky toho, kdyby nepovolaným osobám vyjevili skutečnosti, o nichž se při jednání dovědí; může též zakázat, aby si přítomní činili písemné poznámky.* Šámal⁹³ argumentem a minore ad maius vyvozuje, v takovém případě může předseda soudu zakázat též pořizování jakýchkoliv záznamů, tedy obrazových, zvukověobrazových i zvukových (tato problematika viz část čtvrtá, kap. 4).

Možnými trestními následky se tu rozumí případná odpovědnost za trestné činy vyzvědačství (§ 105 TZ) a ohrožení utajované skutečnosti (§ 106 a § 107 TZ).

Ochrana utajovaných skutečností je totiž zajištěna povinností zachovávat utajení a sankcemi za porušení této povinnosti. Povinností mlčenlivosti je vázána nejen každá určená osoba (tedy osoba, která absolvovala bezpečnostní prověrku či osoba, která se s utajenými skutečnostmi smí seznamovat na základě zákona), ale vůbec každý, kdo se

⁹³ Šámal, P. – Hrachovec, P. – Sovák, Z. – Púry, F.: Trestní řízení před soudem prvního stupně, Praha, C. H. Beck, 1996, s. 291

s utajovanou skutečností seznámí. Postihem za porušení mlčenlivosti jsou jednak sankce správní podle § 71 zákona o utajovaných skutečnostech, jednak sankce trestněprávní dle § 105, § 106 a § 107 TZ.

3.2.5 Rozhodnutí o vyloučení veřejnosti

Trestní řád v § 200 odst. 3 stanoví, že *o vyloučení veřejnosti rozhodne soud po slyšení stran usnesením, které veřejně vyhlásí.*

Soudce musí již v rámci přípravy k hlavnímu líčení uvážit, zda veřejnost nebude nutné vyloučit z důvodů § 200 odst. 1 TR.

O vyloučení veřejnosti pak rozhoduje senát na návrh státního zástupce nebo obžalovaného (například z důvodu ochrany mravnosti apod.), nebo i bez návrhu. Podle § 58 odst. 5 TR je takové rozhodnutí možno po slyšení stran učinit i bez přerušování soudního jednání.

Vyloučení veřejnosti by mělo být zásadně omezeno jen na nezbytnou část hlavního líčení, protože je třeba co nejméně narušit zásadu veřejnosti hlavního líčení. V odůvodněných případech lze ovšem veřejnost vyloučit na dobu celého hlavního líčení.

Způsob oznámení o vyloučení veřejnosti a organizační opatření k zajištění účasti veřejnosti na jednání upravuje ustanovení § 17 JŘS. Rozhodnutí senátu nebo samosoudce o vyloučení veřejnosti se oznámí zřetelně na dveřích síně zároveň se zákazem vstupu nepovolaným osobám.

3.2.6 Odepření přístupu na jednání některým osobám

Možnost vyloučení veřejnosti dále rozvíjí § 201 odst. 1 trestního řádu. *I když veřejnost nebyla vyloučena podle § 200, může soud odepřít přístup k hlavnímu líčení nezletilým a těm, u nichž je obava, že by mohli rušit důstojný průběh hlavního líčení. Může také učinit nezbytná opatření proti přeplňování jednací síně.*

Nezletilí jsou ti, kteří ještě nedovršili osmnáctý rok věku (§ 8 odst. 2 občanského zákoníku), nebo kteří před dosažením tohoto věku neuzavřeli platné manželství. Důstojný průběh jednání mohou rušit například osoby opilé nebo lidé, kteří v jednací síni jedí, pijí nebo kouří či mluví bez souhlasu předsedy senátu (samosoudce).

3.2.7 Opatření proti přeplňování jednací síně

Není-li veřejnost vyloučena a lze-li očekávat, že občané projeví o projednání některé věci větší zájem, učiní předseda senátu (samosoudce) za součinnosti správy soudu potřebná opatření k důstojnému průběhu jednání. Zejména nařídí projednání věci do vhodné jednací síně s přihlédnutím k rozsahu předpokládaného zájmu i možnostem soudu.

Přeplňování jednací síně může předseda senátu (samosoudce) zabránit rozhodnutím, že přístup do síně bude upraven vydáváním vstupenek. Vydání příslušného počtu vstupenek pak zajistí správa soudu, která také poskytne i další součinnost – například zajistí pracovníka k vydávání vstupenek před jednací síní (§ 38 odst. 3 KancŘ).

3.2.8 Veřejné vyhlášení rozsudku

I v případě, že předseda senátu vyloučil veřejnost pro některý ze zákonných důvodů, musí být *rozsudek vyhlášen veřejně*. Obligatorní veřejné vyhlášení rozsudku zakotvuje jak čl. 96 odst. 2 věta druhá Ústavy, tak i § 128 a § 200 odst. 2 trestního řádu a § 6 odst. 2 zákona o soudech a soudcích.

Také usnesení ve veřejném zasedání se vyhlašuje vždy veřejně (§ 236 TR).

Jelínek se Sovákem⁹⁴ podotýkají, že v případech, kdy je vyloučena veřejnost, tak zákon zajišťuje veřejnou kontrolu jak nad průběhem neveřejného řízení, tak zejména nad důvody, které vedly soud k určitému konečnému rozhodnutí.

Požadavek na veřejné vyhlášení rozsudku neznamena, že v době vyhlášení rozsudku musí být veřejnost v soudní síni skutečně přítomna. Veřejným vyhlášením se rozumí, že v době vyhlašování rozsudku nic nebrání tomu, aby se ho zúčastnila veřejnost, a má-li někdo z veřejnosti zájem být vyhlašování rozsudku přítomen, nesmí mu v tom být bráněno.

Jiná zákonná úprava platí pro rozhodnutí přijatá v neveřejném zasedání, která se veřejně nevyhlašují (§ 244 TR: *rozhodnutí se vždy vyhlásí*). Jelínek i v tomto ustanovení vidí nepřímý vliv zásady veřejnosti. Rozhodnutí, která jsou učiněna v neveřejném zasedání,

⁹⁴ Jelínek, J. – Sovák, Z.: *Rozhodnutí ve věcech trestních*, Eurolex Bohemia, 1999, s. 15

jsou totiž zpravidla menšího procesního významu, takže není v neprospěch věci ani obviněného, že nejsou vyhlášována veřejně.

KAPITOLA 4: PŘÍSTUP MÉDIÍ NA JEDNÁNÍ SOUDU

4.1 Úprava v zákoně o soudech a soudcích

Přítomnost zástupců sdělovacích prostředků v soudních síních a jejich referování o průběhu procesu plní v současné době funkci veřejné kontroly nad výkonem soudnictví mnohem více než přímá účast občanů.

Novináři mohou být na soudním jednání přítomni jako součást veřejnosti. Na použití audio- a videotechniky pro záznam průběhu jednání se ovšem vztahuje zvláštní zákonná úprava, konkrétně § 6 odst. 3 zákona o soudech a soudcích:

Uskutečňovat obrazové nebo zvukové přenosy a pořizovat obrazové záznamy v průběhu soudního jednání lze jen s předchozím souhlasem předsedy senátu nebo samosoudce. S vědomím předsedy senátu nebo samosoudce lze pořizovat zvukové záznamy; kdyby způsob jejich provádění mohl narušit průběh nebo důstojnost jednání, může předseda senátu nebo samosoudce jejich pořizování zakázat.

4.1.1 Obrazové a zvukové přenosy, obrazové záznamy

Za *obrazové a zvukové přenosy* se považuje přímý přenos formou televizního nebo rozhlasového vysílání. *Obrazovými záznamy* jsou pak fotografie, videokazeta nebo film. Komentář k zákonu o soudech a soudcích⁹⁵ konstatuje, že má-li dojít k obrazovým nebo zvukovým přenosům z jednání soudu nebo k obrazovým záznamům, je vždy potřeba předem získat nepochybným způsobem daný souhlas předsedy senátu nebo samosoudce. Musí být tedy vždy prokazatelné, že souhlas byl dán a že se tak stalo předtím, než k přenosu či záznamu došlo. K naplnění tohoto ustanovení proto nestačí, že se soudce k žádosti nevyjádřil, ani okolnost, že souhlas byl vysloven následně.

⁹⁵ Kocourek, J. - Záruba, J.: Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství. Komentář, 2. vydání, C.H.Beck, 2004, s. 167

Herczeg⁹⁶ k tomu podotýká, že povolení obrazových nebo zvukových přenosů nebo obrazových záznamů spadá pod diskreční pravomoc soudu. Zákon tu nestanoví žádná kritéria, proč přenosy či záznamy povolit či nepovolit, a bude tedy záležet pouze na volné úvaze soudce.

4.1.2 Zvukové záznamy

Jiná je situace u *zvukových záznamů*, kterými se podle Komentáře⁹⁷ rozumí nahrávání na jakýkoliv audionosič. Zvukové záznamy lze pořizovat s vědomím předsedy senátu nebo samosoudce. V těchto případech tedy postačuje, aby soudce o tom, že někdo hodlá učinit zvukový záznam, věděl. Bez vědomí soudce nelze zvukový záznam pořizovat.

Zabránit pořizování zvukových záznamů může soudce svým rozhodnutím vždy, pokud by způsob jejich provádění mohl narušit průběh nebo důstojnost jednání. Na rozdíl od obrazových a zvukových přenosů a obrazových záznamů tu zákon stanoví kritéria, na jejichž základě lze pořizování zakázat.

Herczeg upozorňuje, že důvody pro omezení nahrávky na diktafon musí být v konkrétním případě zdůvodněny, protože samo nahrávání na diktafon obvykle průběh ani důstojnost nenaruší. Dodává, že písemné poznámky zákon nereguluje, a proto jejich pořizování v průběhu soudního jednání zcela volné.

4.2 Psychologický aspekt

Podle autorů Komentáře by dikce ustanovení § 6 odst. 3 zákona o soudech a soudcích zřejmě vyžadovala zpřesnění. Jednak v tom smyslu, aby se oprávnění k zákazu pořizování záznamů jednoznačně vztahovalo ke všem variantám pořizování a dalšího použití všech druhů záznamů z jednání. Za druhé tak, aby důvodem pro takové opatření nebyl pouze způsob pořizování záznamů, nýbrž už samotná okolnost, že jsou záznamy pořizovány nebo přenášeny, pokud by toto pořizování nebo přenášení mohlo mít jakýkoliv negativní vliv na průběh řízení.

⁹⁶ Herczeg, J.: Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004, s. 134

⁹⁷ Kocourek, J. - Záruba, J.: Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství. Komentář, 2. vydání, C.H.Beck, 2004, s. 168

Platná díkce ustanovení totiž vede k interpretaci, že případný nesouhlas lze vyslovit, pouze pokud jde o pořizování zvukových záznamů podle odst. 3 věty druhé. A také k interpretaci, že zákaz může být vydán v podstatě pouze tehdy, jestliže důstojnost a průběh řízení jsou ohroženy výhradně způsobem provádění záznamu, nikoliv například proto, že si to některý z účastníků nepřeje, ačkoliv způsob pořizování záznamů vliv na průběh řízení ani jeho důstojnost mít nemůže (například pokud je snímání prováděno bezhlučně, stacionárními a do zařízení zasedací síně trvale zabudovanými prostředky bez přítomnosti jejich obsluhy v jednacích síních).

Skutečný smysl ustanovení však podle autorů Komentáře zřejmě směřuje k tomu, aby bylo možno zabránit provádění záznamů a jejich přenosů vždy, je-li to nezbytné pro řádné projednání věci. Tedy například i tehdy, jestliže by připuštěním provádění záznamů mohli být účastníci řízení uvedeni do situace, kdy by z tohoto důvodu odmítli vypovídat.

V tomto smyslu je také třeba ustanovení odst. 3 zřejmě interpretovat ve vazbě na povinnosti soudce zajistit, aby bylo ve věci spravedlivě rozhodnuto, dbát na řádný průběh řízení a na rovnost procesních stran.

I Bartoň⁹⁸ píše, že u přímých přenosů ze soudního jednání je nutné zvážit psychologický aspekt přítomnosti médií v soudní síni. Ten se totiž může promítnout do chování stran, svědků i soudců, což může ovlivnit průběh a výsledek samotného procesu. Vždy je třeba poměřovat zájem na informování veřejnosti se zájmem na nerušeném a neovlivněném jednání.

Přímých reportáží a záznamů pořizovaných v jednacích síních si všímá i Doporučení č. 13 Výboru ministrů Rady Evropy, konkrétně princip č. 14 (viz část druhá, kap. 1).

Herczeg konstatuje, že evropské pojetí zpravodajství ze soudních síní je zdrženlivé a přímý přenos soudního jednání prakticky nemyslitelný - například v Německu platí absolutní zákaz pořizování obrazových a zvukových záznamů během soudního jednání. Zcela jiná situace však panuje v USA. I zde sice o přítomnosti kamer rozhoduje příslušný

⁹⁸ Bartoň, M.: Svoboda projevu a její meze, Linde, Praha 2002

soudce, nicméně přímý přenos soudního jednání zde není ničím neobvyklým. Ve Spojených státech dokonce existují i specializované televizní stanice court-tv, které vysílají pouze přímé přenosy či záznamy soudních jednání. Příkladem může být proces s O.J. Simpsonem, který v přímém přenosu sledovaly miliony diváků v USA i Evropě.

Evropský soud pro lidská práva se k problematice vyjádřil v rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti P4 Radio Hele Norge ASA proti Norsku⁹⁹. V daném případě se jednalo o rozhlasový přenos ze soudního jednání. Norská společnost provozující rozhlasové vysílání P4 Radio Hele Norge ASA požádala o povolení přenášet rozhlasem celé nebo alespoň část hlavního líčení v případě čtyř obviněných z trojnásobné vraždy. Podle P4 se jednalo o největší a mediálně nejvíce sledovanou kriminální kauzu v norských dějinách (případ Orderud). Soudce okresního soudu žádost zamítl na základě čl. 131A norského zákona o výkonu soudnictví z roku 1915, který stanoví: „Během ústního jednání v trestních věcech je fotografování, filmování a pořizování rozhlasových nebo televizních záznamů zakázáno. (...) Soud může v průběhu řízení učinit z výše uvedeného zákazu výjimku, jestliže jsou k tomu dány zvláštní důvody a jestliže lze mít za to, že takový postup nebude mít nežádoucí vliv na projednání případu a zásadně tomu nebrání ani žádné jiné důvody. Před vydáním takového rozhodnutí by měly mít strany příležitost se k této věci vyjádřit.“

Odvolační i Nejvyšší soud rozhodnutí okresního soudu potvrdily. Rádio P4 se obrátilo na Evropský soud. Argumentovalo, že byl kromě jiného porušen i čl. 10 Úmluvy, který zaručuje právo na svobodu projevu.

Soud však dospěl k názoru, že napadené opatření bylo přijato na základě zákona a že je s Úmluvou v souladu.

Vyslovil názor, že *přímý zvukový nebo obrazový přenos může změnit podmínky v jednacím místnosti soudu, vyvolat další tlak na účastníky jednání či dokonce nepatřičně ovlivnit jejich chování, a tím být na újmu řádnému výkonu spravedlnosti. Národní orgány, zvláště soudy, jsou po vyslechnutí stanovisek stran v lepším postavení než Evropský soud při posuzování, zda přímý přenos může být v daném případě na škodu.* Soud se nedomníval,

⁹⁹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6.5.2003, 76682/01, ve věci Radio Hele Norge v. Norsko

že presumpce zákazu přímých přenosů stanovená na vnitrostátní úrovni zákonem může sama o sobě vznést otázku porušení čl.10 Úmluvy. Navíc, řízení se konalo bez vyloučení veřejnosti a napadené omezení se vztahovalo na všechny sdělovací prostředky. Obraz i zvuk ze síně byly přenášeny do blízkého tiskového střediska, kde mohlo být jednání sledováno médii.

Evropský soud proto stížnost zamítl jako nepřijatelnou pro zjevnou nepodloženost.¹⁰⁰

4.3 Kauza Srba

V České republice se problematika přenosů ze soudního jednání řešila především v souvislosti s tzv. „kauzou Srba“, kdy předseda senátu pražského Vrchního soudu povolil v listopadu roku 2003 veřejnoprávní televizi přímý přenos z odvolacího řízení s Karlem Srbou a spol.

Plán vůbec prvního přímého přenosu z jednání soudu v dějinách České republiky si získal jak řadu příznivců, tak i své odpůrce. Ředitel zpravodajství ČT Zdeněk Šámal tehdy zdůrazňoval, že veřejnoprávní televize má ze zákona povinnost přispívat k právnímu vědomí občanů a Srbův případ je společensky závažný (bývalý generální sekretář ministerstva zahraničí Srba byl odsouzen za přípravu vraždy novinářky Sabiny Slonkové). Proti přenosu však protestovali někteří politici, kteří jej považovali za neetickou honbu za senzaci (například premiér Špidla prohlásil, že půjde „o jakousi reality show“). Další kritici viděli v přenosu „vyvolávání duchů 50. let a komunistických politických procesů“.

Samotný Srba přímý přenos přivítal, protestoval však proti tomu, aby byl přenos komentován. Domníval se, že komentářem by mohlo dojít jednak k zasahování do rozhodovací pravomoci soudu, jednak k ovlivňování veřejného mínění. Vedení televize od komentovaného přenosu upustilo.

Televizní diváci se však nakonec dočkali pouhých třiceti minut přímého přenosu. Pak totiž senát vrchního soudu rozhodl, že televize nesmí ve vysílání dále pokračovat. Vyhověl tak žádosti dvou obžalovaných a ČT se mohla k soudu „živě“ vrátit až při

¹⁰⁰ Kmec Jiří: K přímým přenosům ze soudních jednání: rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci P4 Radio Hele Norge ASA proti Norsku, in *Trestněprávní revue* 6/2004, s.182

vynesení rozsudku. Předseda senátu uvedl, že kamery přímo napojené do televizní sítě by mohl obžalované zneklidnit a tím ohrozit jejich právo na obhajobu.

ČÁST PÁTÁ - OCHRANA MLADISTVÝCH PODLE ZÁKONA O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE

KAPITOLA 1: INFORMOVÁNÍ O TRESTNÍCH VĚCECH MLADISTVÝCH

1.1 Stav před účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Až do 31.12. 2003 nebyl žádný rozdíl mezi přístupem k informacím o osobách trestně stíhaných mladistvých a o řízeních vedených proti nim na straně jedné a přístupem k informacím o dospělých trestně stíhaných osobách a o trestních řízeních vedených proti nim na straně druhé.

Ve vztahu k oběma těmto typům řízení platila obecná právní úprava obsažená zejména v § 8a TŘ a v § 6 zákona o soudech a soudcích, která dávala jednoznačně přednost právu na informace a svobodu projevu před právem na ochranu osobních údajů a soukromí. Podle této právní úpravy byly orgány činné v trestním řízení v zásadě povinny ve všech trestních věcech bez rozdílu poskytovat na dotaz informace sdělovacím prostředkům a jejich prostřednictvím informovat o své činnosti veřejnost (§ 8a odst. 1 TŘ). S vědomím předsedy senátu a jeho souhlasem bylo možné v průběhu soudního řízení pořizovat zvukové a obrazové záznamy, i když na lavici obžalovaných seděl mladistvý.

1.2 Úprava v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže

V trestních věcech mladistvých se dnes uplatňuje zcela odlišný právní režim, a to konkrétně od 1.1.2004, kdy nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále ZSVM). Zákonodárce vyšel z úvahy, že kriminalita mládeže je natolik důležitý a svébytný fenomén, že si vyžaduje samostatnou legislativní úpravu. ZSVM dává jednoznačně přednost ochraně soukromí a osobních údajů obviněných před

právem na informace o nich. Chce tak eliminovat škodlivé vlivy na další život mladistvého.¹⁰¹

ZSVM zohlednil ve svých hmotněprávních i procesních ustanoveních specifika věkové kategorie mládeže, která se dopustila provinění nebo činů jinak trestných. Zákon mládež rozděluje na mladistvé (tedy ty, kdo v době spáchání provinění dovršili patnáctý rok a nepřekročili osmnáctý rok svého věku) a děti mladší patnácti let (ti, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršili patnáctý rok věku). K mládeži přistupuje jako k dosud nevyzrálým jedincům s vyvíjející se hodnotovou stupnicí, často psychicky labilním a snadno manipulovatelným, ovlivnitelným a zranitelným.¹⁰²

ZSVM je tak v souladu s Úmluvou o právech dítěte¹⁰³, která ve čl. 16 a čl. 40 odst. 1 zdůrazňuje nezbytnost důsledného zajištění ochrany dětí před negativními zásahy do jejich soukromí a před škodlivými vlivy zveřejňování informací o nich a o řízení proti nim vedených.

Právo dětí na zvláštní péči proklamuje i Všeobecná deklarace lidských práv (především v čl. 14), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (hlavně čl. 23, 24) a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (čl. 10).

Uvedený princip je rozveden v § 52 – 54 ZSVM, které upravují řízení mladistvých, a § 92 - 94, jež se týkají věcí dětí mladších patnácti let. (V případě mladistvých se jedná o trestní řízení, zatímco ohledně dětí platí občanský soudní řád s několika modifikacemi § 89 - 96 ZSVM).

1.2.1 Publikování písemných informací

Poskytování a zveřejňování informací o osobách mladistvých obviněných je ve smyslu § 3 odst. 5 a § 52 - 54 ZSVM v zásadě zakázáno. Protože je ZSVM v tomto ohledu *lex specialis* k trestnímu řádu, v řízeních proti trestně stíhaným mladistvým se neuplatní § 8a TŘ.

¹⁰¹ Válková, H.: Ochrana soukromí a osobnosti mladistvého versus právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti, *Trestněprávní revue* 4/2006, s. 97

¹⁰² Sotolář, A.: K ochraně soukromí mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, *Trestněprávní revue* 4/2004, s. 128

¹⁰³ Zákon č. 104/1991 Sb.

7 § 3 odst. 5 zákon stanoví, že v řízení podle ZSVM je třeba chránit osobní údaje osoby, proti níž se řízení vede, a její soukromí, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy, a při dodržení zásady, že je považována za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána zákonným způsobem.

ZSVM dovoluje soudu pro mládež prolomit zákaz poskytování a zveřejňování informací jen zcela výjimečně v souvislosti s poskytováním informací o výsledku řízení a v souvislosti s pátráním po trestně stíhaném mladistvém.

Dokud není trestní stíhání mladistvého pravomocně skončeno, mohou orgány činné v trestním řízení podle § 52 ZSVM zveřejňovat jen takové informace o řízení, které neohrozí dosažení účelu trestního řízení a které neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobních údajů mladistvého či jiných osob zúčastněných na řízení (tedy i zákonných zástupců mladistvého, svědků, poškozených, znalců, tlumočnicků atd.). Ochrana těchto osob zúčastněných na řízení je časově omezenější a užší než u mladistvého obviněného, přestože například na svědky a poškozené mladší 18 let může mít trestní řízení spojené se zájmem médií rovněž velmi negativní vliv.¹⁰⁴

Kromě výjimek výslovně stanovených v ZSVM *nesmí nikdo zveřejnit žádnou informaci obsahující jméno a příjmení mladistvého, ani žádnou jinou informaci, která by ho umožňovala identifikovat, a to nejen po dobu celého trestního stíhání a následného soudního řízení, ale i po jeho skončení. Zákaz se vztahuje nejen na OČTŘ, ale i na svědky, poškozené, obhájce a další osoby, jež s příslušnými informacemi přišly do styku. Není přitom důležité, jakým způsobem se tyto informace dověděly. Informovaných osob je (nebo by alespoň mělo být) tak jako tak málo vzhledem k zákonem omezenému počtu osob, které mohou být přítomny v soudní síni v průběhu hlavního líčení a veřejného zasedání (viz část V., kap. 2.2).*

Tento zákaz tedy není časově omezený a platí pro každého, kdo má k dispozici informace o trestním stíhání mladistvého, jeho průběhu a výsledku. Zakázáno je jak publikování informací o řízení a rozhodování soudce mládeže (případně státního

¹⁰⁴ Hrušáková, M: Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, Bulletin advokacie 1/2007, s. 33

zástupce), tak i publikování každého textu nebo zobrazení, které se týká totožnosti mladistvého.

Zákaz zahrnuje všechny možné formy publikace daných informací a vyobrazení - tedy nejen například novinové články, ale i zveřejnění informací na internetu a podobně. Za vyobrazení je třeba považovat nejenom fotografie, ale i veškeré obrazové záznamy, jakož i kreslené podobizny, dle kterých by bylo možné identifikovat konkrétní osobu.

Porušení zákazu je postizitelné na základě přestupkového zákona jako přestupek na úseku soudnictví ve věcech mládeže pokoutou, kterou lze uložit až do výše 50 000 Kč. *Přestupku se dopustí ten, kdo v rozporu se zákonem uveřejní informaci o provinění spáchaném mladistvým nebo informaci z řízení ve věci mladistvého, anebo informaci z řízení ve věci dítěte mladšího patnácti let, a uvede přitom jeho jméno, příjmení, nebo jiné okolnosti, z nichž lze usuzovat na jeho osobu, anebo kdo v té souvislosti uveřejní podobiznu mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let.*

Veřejnost, především laická, přijala zmíněná ustanovení ZSVM se značnými výhradami. Krátce po účinnosti ZSVM vzbudil pozornost případ šestnáctiletého učeň, který napadl nožem ve třídě svého učitele; pedagog mnohačetným zraněním podlehl. Čerstvý zákaz uveřejňovat informace o mladistvém nesla nelibě veřejnost i média. Některé deníky dokonce zdramatizovaly celou věc tím, že jméno a příjmení mladistvého – které, jak psaly, jim bylo známo – tučně přeškrtnuly, aby ještě více upozornily své čtenáře na to, že již ztratily možnost jim tuto informaci sdělit. Nicméně lokalizovaly událost tak detailně, že pro toho, kdo měl o případ zájem, nebyl problém zjistit si jméno a příjmení. Prezentovány byly i některé podrobnosti z osobního života mladistvého, které rovněž mohly usnadnit jeho identifikaci.

Ke kritikům ZSVM se posléze připojil i soudce Okresního soudu v Kladně, který v červnu 2004 podal návrh Ústavnímu soudu ČR (dále ÚS). Navrhovatel se domáhal vydání nálezu, jímž by ÚS zrušil ustanovení § 53 odst. 1 a § 54 ZSVM. Podle navrhovatele se totiž ZSVM dostal do rozporu s ústavními zásadami veřejnosti soudního jednání a právem veřejnosti na informace. Konkrétně § 54 odst. 1 ZSVM měl být v rozporu s čl. 96 odst. 2 Ústavy a čl. 38 odst. 2 Listiny, a ustanovení § 53

a § 54 odst. 2, 3 ZSVM v rozporu s čl. 17 odst. 1, 4, 5 Listiny. Navrhovatel měl mimo jiné za to, že nelze omezovat občany ani média v přístupu k informacím v tak široké míře a u tak velké skupiny osob (tj. mládeže) pouze na základě hypotetické možnosti nepříznivého ovlivnění budoucího života obžalovaného mladistvého probíhajícím trestním stíháním. Domníval se, že ZSVM tu neadekvátně a nevyváženě nadřazuje zájem jednotlivce nad zájem společnosti jako celku. Na případu vraždy učitele pak dovedl, že ochrana před sdělováním informací sledovaná ZSVM je stejně „naprosto neúčinná“.

ÚS rozhodl v plénu, že návrh zamítá. *„Jak ustanovení čl. 38 Listiny, tak čl. 17 odst. 1 nezakládají neomezená práva na veřejné projednání věci, resp. na informace. V obou případech je ponecháno na zákonodárci, do jaké míry právo na veřejné projednávání věci či právo na informace omezí. (...) Právo na veřejné projednání věci je základním právem účastníka řízení a nikoliv základním právem soudu nebo soudce. (...) Negativa z omezení svobody projevu ve prospěch dané modifikace práva na soukromí se nejeví být významná ve srovnání s pozitivy danými v perspektivě působení zákona při utlumování kriminálních kariér mladistvých delikventů,“* uvedl v judikátu.¹⁰⁵

1.2.2 Publikování obrazových snímků

Zatímco právní aplikace postihu za publikování písemných informací ohledně trestně stíhaných mladistvých se zejména díky judikátu ÚS sjednotila, přetrvávají různé názory na publikování obrazových snímků z řízení s trestně stíhaným mladistvým. Zákon sice vylučuje publikování každého textu nebo každého vyobrazení týkajícího se totožnosti trestně stíhaného mladistvého, přímo ale neřeší publikování vyobrazení jiných osob, například rodičů mladistvého.

Vzhledem k tomu, že právní úprava ZSVM je právní úpravou důsledně podřízenou zájmům a ochraně mladistvých, je třeba ustanovení § 54 odst. 2 vykládat spíše extenzivně než restriktivně a pod pojem „vyobrazení týkající se totožnosti mladistvého“ subsumovat rovněž fotografie rodičů mladistvého. Ta totiž jednoznačně vede k identifikaci samotného mladistvého minimálně v okruhu známých rodině mladistvého.

¹⁰⁵ Nález ÚS ze dne 8.11.2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04

spolupracovníků, rodičů, sousedů apod., a to zejména v případě, kdy mladistvý bydlí na vesnici či menším městě.¹⁰⁶

1.2.3 Vyhlášení a zveřejnění rozsudku

Ačkoliv ZSVM dbá na ochranu soukromí mladistvého, přesto i tento zákon ctí ústavní pravidlo veřejného vyhlášení rozsudku. V § 54 odst. 3 stanoví, že *rozsudek se vyhláší veřejně v hlavním líčení v přítomnosti mladistvého.*

Každý tedy může vstoupit do soudní síně a vyslechnout si rozsudek, nicméně až v samotné soudní síni se dozví, jak se dítě jmenuje, neboť na pořadu jednání soudu vyvěšeném před jednací síní se jméno dítěte nesmí objevit. Informace, které se osoba v jednací síni dozví o totožnosti dítěte, nemůže nikterak použít a dále šířit, neboť by tím porušovala § 53 ZSVM.

Pravomocný odsuzující rozsudek může být uveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích zásadně bez uvedení jména, popřípadě jmen, a příjmení mladistvého a při přiměřené ochraně mladistvého před nežádoucími účinky uveřejnění.

Toto obecné pravidlo však modifikuje § 54 odst. 4. Předseda senátu totiž dostal po novele ZSVM z července roku 2006 možnost ovlivnit rozsah zveřejnění pravomocného rozsudku. Podle současného znění zákona tak *předseda senátu může s přihlédnutím k osobě mladistvého a k povaze a charakteru provinění rozhodnout*

- *o dalších omezeních spojených s uveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku neuvedených v odst. 3, a to za účelem přiměřené ochrany zájmů mladistvého,*
- *o uveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku s uvedením jména, případně jmen, a příjmení mladistvého, jakož i o uveřejnění jeho dalších osobních údajů, jde-li o zvláště závažné provinění a takové uveřejnění je potřebné z hlediska ochrany společnosti.*

¹⁰⁶ Hrušková Milana ml.: Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků, Trestněprávní revue 6/2006, s. 170

Předseda senátu tedy může upravit rozsah zveřejnění pravomocného rozsudku hned dvojím způsobem: smí možnost uveřejnění jak omezit, tak i rozšířit. Druhá možnost ovšem připadá v úvahu pouze v případě, že mladistvý byl pravomocně odsouzen za zvláště závažné provinění a uveřejnění konkrétních informací pomůže ochránit společnost. Vzhledem k tomu, že ZSVM je důsledně podřízen ochraně zájmů mladistvého, měly by se soudy k tomuto radikálnímu kroku uchýlovat pouze výjimečně.

Tato možnost se týká pouze zveřejnění odsuzujícího rozsudku, nikoliv jiné formy rozhodnutí (usnesení) ani rozsudku zprošťujícího. Je otázkou, zda by v některých případech nebylo vhodné publikovat i rozsudek zprošťující, například pokud v průběhu řízení došlo k úniku informací a tím i k poškození pověsti mladistvého.

Z textu zákona není zcela jasné, jakou formou rozhodnutí bude předseda senátu rozhodovat o modifikaci uveřejnění odsuzujícího pravomocného rozsudku a zda bude možné podat proti tomuto jeho rozhodnutí nějaký opravný prostředek. (Před novelou z července roku 2006 přitom zákon jasně stanovil, že předseda senátu v tomto případě rozhoduje usnesením, proti němuž není přípustná stížnost). Nabízí se otázka, zda by mladistvý neměl mít možnost podat stížnost proti usnesení, kterým je rozhodováno o uveřejnění rozsudku s uvedením jeho jména a dalších bližších informací o jeho osobě. Publikace rozsudku totiž může mít nedozírný dopad na jeho další život.

KAPITOLA 2: OMEZENÍ ZÁSADY VEŘEJNOSTI

2.1 Stav před účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Před tím, než nabyl účinnosti ZSVM, se veřejnost směla soudních jednání ve věcech mladistvých účastnit za stejných podmínek, jako by se projednával případ dospělých obžalovaných. Jistou modifikaci představoval pouze § 297 TR, který umožňoval soudu vyloučit veřejnost při hlavním líčení a veřejném zasedání, jestliže to bylo ve prospěch

mladistvého, nebo ze stejného důvodu přikázat mladistvému, aby se na část jednání ze soudní síně vzdálil.¹⁰⁷

2.2 Přístup na soudní projednání věci mladistvého podle ZSVM

ZSVM však vzalo v potaz neukončený mravní a rozumový vývoj mladistvého a také fakt, že pozornost médií a senzacechtivost veřejnosti mohou mít negativní dopad na psychický stav obviněného a mohou mu způsobit i psychický otřes trvalejšího rázu.

Zúčilo proto okruh osob, které se soudního projednání věci mladistvého mohou zúčastnit. Zákon je v § 54 odst. 1 vypočítává taxativně: *hlavního líčení a veřejného zasedání se mohou účastnit pouze obžalovaný mladistvý, jeho dva důvěrníci, jeho obhájce, zákonní zástupci a příbuzní v přímém pokolení, sourozenci, manžel nebo druh, poškozený a jeho zmocněnec, svědci, znalci, tlumočníci, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, úředníci Probační a mediační služby a zástupce školy nebo jiného výchovného či vzdělávacího zařízení.*

U projednání trestních věcí mladistvých v řízení před soudem se tedy uplatňuje zásada neveřejnosti. Jde o výjimku z ústavní zásady veřejného projednávání věci, tak jak ji stanoví čl. 96 odst. 2 Ústavy, čl. 38 odst. 2 Listiny a § 6 odst. 1 zákona o soudech a soudcích (viz část IV., kap. 2.1). Veřejnost je tu vyloučena přímo ze zákona, takže o jejím vyloučení není třeba rozhodovat zvlášť.

Veřejnosti je však přesto přístupná závěrečná část hlavního líčení, kdy se v přítomnosti mladistvého vyhláší rozsudek. Jde o obligatorní důsledek postulátu veřejného vyhlášení soudního rozsudku, jak jej zakotvila Ústava v čl. 96 odst. 2.

Kromě toho zákon připouští možnost konat hlavní líčení nebo veřejné zasedání veřejně i v případech, kdy o to výslovně požádá sám mladistvý. Tato žádost musí být učiněna osobně a za mladistvého ji tedy nemůže vznést jeho zákonný zástupce, obhájce atd. Soud žádosti vyhoví, dospěje-li k názoru, že to nebude v rozporu se zájmy mladistvého.

¹⁰⁷ Sotolář, A.: K ochraně soukromí mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, Trestněprávní revue 4/2004, s. 128

I v takovém případě však soud může omezit přítomnost veřejnosti z důvodů, které upravují § 200 a 201 TŘ (viz část IV., kap. 3.2). Soud má také možnost vykázat mladistvého z jednací síně z důvodu možnosti nepříznivého ovlivnění jeho vývoje (§ 64 odst. 3 ZSVM).

Podle § 63 ZSVM nelze v řízení ve věcech mladistvého vydat trestní příkaz.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se pokusila popsat problematiku informování veřejnosti o trestním řízení. Zpravodajství o trestních věcech v podstatě stojí na opačném pólu ochrany osobnosti, protože zveřejňování informací o obviněných zasahuje do jejich osobnostních práv. Na druhou stranu trestní věci představují věci oprávněného veřejného zájmu, a tak je třeba nalézt rovnováhu mezi tímto veřejným zájmem a ochranou osobnosti obviněného.

V první části diplomové práce jsem se věnovala fungování médií v demokratickém státě.

Aby média mohla plnit svou úlohu hlídacího psa demokracie a veřejného zpravodaje, musí stát ctít a prosazovat svobodu projevu a právo na informace. V České republice tato práva zaručuje v prvé řadě Listina základních práv a svobod, a to nejen pro občany ČR, ale pro každého člověka. Listina také stanoví, za jakých okolností lze svobodu projevu a právo na informace omezit. Tato omezení chrání demokracii před jejím ohrožením.

Aby média byla objektivní a neohrožovala demokratický systém, je třeba jejich vznik a činnost regulovat. Regulace v demokratickém státě si neklade za cíl omezovat média v jejich svobodě projevu, ale naopak zaručit pluralitu názorů v hromadných sdělovacích prostředcích.

Na činnost rozhlasových a televizních stanic dohlíží Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, což je státní orgán volený Poslaneckou sněmovnou ČR a zřízený zákonem č. 231/2001 Sb., o rozhlasovém a televizním vysílání. Rada uděluje a odnímá licence k vysílání, monitoruje jeho obsah a uděluje sankce podle zákona o rozhlasovém a televizním vysílání. Nad tištěnými médii žádný orgán podobný Radě dozor nevykonává.

Jedním z legitimních důvodů, pro který může být podle Listiny omezena svoboda projevu, je ochrana práv a svobod druhých (za předpokladu, že je takové opatření v demokratické společnosti nezbytné). Tato skutečnost představuje pro žurnalisty významnou hranici: nemohou s poukazem na svobodu projevu úmyslně zveřejňovat o druhých nepravdivé informace nebo informace, které nepřiměřeně zasahují do

soukromí osob. Listina totiž kromě práva na svobodu projevu zaručuje i právo na soukromí, a tato dvě práva si jsou rovna.

Účinnou ochranu osobnostních práv zabezpečuje jak trestní právo (trestný čin pomluvy), tak i právo občanské, které připouští žalobu na ochranu osobnosti. Kromě toho se osoba, do jejíž osobnostních práv bylo zasaženo prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, může bránit dvěma instituty, které zavedl tiskový zákon č. 46/2000 Sb.: institutem odpovědi a dodatečného sdělení.

V praxi ovšem tyto instituty příliš využívány nejsou – ať už je důvodem to, že jsou relativně nové a veřejnost je nezná, nebo to, že poskytují pouze morální satisfakci a nikoliv hmotné odškodnění.

Samotná problematika informování o trestním řízení je v podstatě dvojího druhu: jde jednak o informace poskytované orgány činnými v trestním řízení médiím, jednak o informace, které média zprostředkovávají veřejnosti.

V druhé části diplomové práce jsem se proto zaměřila na to, jaké informace o trestním řízení mohou novinářům poskytovat orgány činné v trestním řízení – tedy policejní orgány, vyšetřovatelé, státní zástupci a soud. Vycházela jsem nejen z klíčového § 8a trestního řádu, ale také z osmnácti principů, které členským státům Rady Evropy doporučil Výbor ministrů Rady Evropy. Česká právní úprava je s těmito principy v souladu. Trestní řád stanoví, že orgány činné v trestním řízení informují veřejnost o své činnosti tak, že poskytují informace sdělovacím prostředkům. Musejí však při tom dbát na to, aby neohrozily objasnění skutečností důležitých pro posouzení dané věci, aby neporušily zásadu presumpce neviny a aby nezveřejňovaly o osobách, které mají účast v trestním řízení, údaje, které přímo nesouvisejí s trestnou činností. Takové informace jsou orgány povinny odepřít.

Domnívám se, že stávající úprava § 8a trestního řádu a navazujících právních předpisů je nedostačující. Důkazem je skutečnost, že k nežádoucím a neprofesionálním únikům informací dochází takřka dnes a denně. V poslední době se vyskytly hned dvě markantní ukázky tohoto jevu: prodej fotografií zastřeleného skladatele Karla Svobody redaktorům deníku Blesk (případ měli na svědomí dva policisté, kteří si chtěli přivydělat) a únik

protokolu s policejní výpovědí sedmiletého Ondřeje Mauera, kterého údajně týrala jeho matka.

Formulace § 8a je zřejmě příliš vágní, paragraf výslovně nezakotvuje povinnost mlčenlivosti pro orgány činné v trestním řízení a sankce za její porušení. Podle zákona o policii a zákona o státním zastupitelství má porušení § 8a za následek pouze disciplinární sankce.

Věřím, že nerespektování § 8a trestního řádu orgány činnými v trestním řízení by mělo být postižitelné jako samostatný přestupek s možností uložit pokutu – podobně jako v případě přestupku na úseku soudnictví ve věcech mládeže. (Podle § 26 zákona o přestupcích, č. 200/1990 Sb. se takového přestupku dopustí ten, kdo v rozporu se zákonem uveřejní informaci o provinění spáchaném mladistvým nebo informaci z řízení ve věci mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let a uvede přitom jeho jméno, příjmení nebo jiné okolnosti, z nichž lze usuzovat na jeho osobu, anebo kdo v té souvislosti uveřejní podobiznu mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let. Za přestupek lze uložit pokutu do 50 000 korun.)

V třetí části diplomové práce rozebírám aspekty mediálního zpravodajství o trestních věcech. Novinář nemá oproti běžnému občanu zvláštní přístup k informacím (s výjimkou § 8a trestního řádu), ale zároveň není závislý pouze na informacích, které mu o trestní kauze poskytnou orgány činné v trestním řízení. Může investigativně pátrat na vlastní pěst a výsledky svého pátrání zveřejnit, pokud mu v tom nebrání zákon (například zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Na základě tiskového zákona má právo chránit zdroj a obsah svých informací. Smí také odepřít předložení nebo vydání věcí, z nichž by původ a obsah těchto informací mohl být zjištěn.

I v seriózních sdělovacích prostředcích se objevuje nevyvážené zpravodajství o trestním řízení. Domnívám se, že problém netkví v tom, že by tato média úmyslně porušovala zásadu presumpce nevinny. Často jde spíše o nevědomost a nedostatek právního vědomí. Během svého několikaletého působení na pozici redaktorky celostátního deníku jsem si měla možnost ověřit, že část novinářů nerozlišuje například jednotlivá procesní stádia trestního řízení.

Veřejnost čerpá část svých poznatků právě z médií, a tak se omyly žurnalistů šíří a ujímají. Část veřejnosti si navíc stále myslí, že co je psáno, to je také dáno. Tato

domněnka je nebezpečná a zavádějící zvláště v případech, kdy se sdělovacímu prostředku nepovede dostatečně oddělit zpravodajskou a názorovou část zpravodajství.

Hlavním nedostatkem shledávám skutečnost, že zatímco obsah rozhlasového a televizního vysílání monitoruje Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, nad periodickým tiskem nebdi žádný podobný orgán. Zdivočelí novináři bulvárnějších plátků často neváhají vypustit do světa neověřené informace i lži. Raději riskují soudní proces, který se pravděpodobně bude táhnout několik měsíců, než aby se vzdali aktuálního sólokapra. Zvýšený prodej jejich novin povede ke zvýšení nákladu, v jakém jsou noviny vydávány. Tato skutečnost navíc zvýší cenu inzerce v deníku, takže otisknout neověřenou informaci se leckdy vyplatí i v případě, kdy soud vydavateli deníku nařídí zaplatit postižené osobě odškodné.

Než žurnalista svou zprávu zveřejní, měl by posoudit její soulad s novinářskými etickými kodexy. Tyto nezávazné dokumenty zakotvují základní morální zásady novinářské práce – ať už se jedná o respektování presumpce neviny podezřelého a obviněného nebo o přiměřenou úctu k jeho soukromí.

Kodexy novinářů však respektuje jen ten, kdo chce. Z etického hlediska média nedávno naprosto selhala v již zmíněném případě týraného Ondry. Fotografie chlapce sice zveřejnila s černou páskou přes oči, avšak v článcích a televizních reportážích se to hemží informacemi, podle kterých lze Ondru snadno identifikovat. A co hůř, díky internetu to bude velmi snadné i po mnoha letech, takže traumatizující příhoda z dětství se s chlapcem potáhne celý život. Informace o případu se měly soustředit spíše na matku a kontakty kolem ní – totožnost týraného chlapce jistě nebyla předmětem veřejného zájmu.

Zveřejnění protokolů s Ondrovou výpovědí kritizoval i Syndikát novinářů. Jenže Syndikát je pouze dobrovolné sdružení a jeho stanoviska a doporučení jsou nezávazná. Myslím si, že by měl existovat mechanismus, který přinutí všechna tištěná média dodržovat etické normy. Ať už by se jednalo o orgán na způsob Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, nebo o sdružení podobné Syndikátu novinářů, v němž by se píšící novináři museli povinně sdružovat. Za články, které by hrubě porušovaly etická kritéria,

by bylo možné ukládat sankce ve formě peněžitých pokut. Mnozí jistě namítnou, že taková opatření omezují svobodu projevu. Podle mě je ale v demokratické společnosti a za současného stavu věcí takové omezení nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, a tedy v souladu s čl. 17 odst. 4 Listiny. Navíc pokud Rada víceméně úspěšně funguje u elektronických médií, nevidím důvod, proč by podobný dozorující orgán nemohl existovat i v oblasti periodického tisku. Uznávám však, že toto teoretické řešení by se v praxi jen velmi obtížně prosazovalo.

Čtvrtá část mé diplomové práce rozebírá zásadu veřejnosti trestního řízení. Jedná se nejen o jednu ze záruk práva obviněného na spravedlivý proces, ale také o prostředek, díky němuž mohou lidé kontrolovat činnost soudů. Často se tak děje právě prostřednictvím médií, která o trestních věcech informují.

Podle trestního řádu se trestní věci projednávají před soudem veřejně tak, aby se občané mohli projednávání zúčastnit a jednání sledovat. Při hlavním líčení a veřejném zasedání smí být veřejnost vyloučena jen v případech výslovně stanovených trestním řádem.

Zásada veřejnosti umožňuje osobní účast na soudním jednání i novinářům. Ti se mohou projednání věci zúčastnit buď jako součást „řadové“ veřejnosti, nebo s nahrávací technikou, ovšem za podmínek § 6 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. (K obrazovým a zvukovým přenosům a obrazovým záznamům je třeba předem získat souhlas předsedy senátu, zvukové záznamy lze provádět jen s vědomím předsedy senátu). To, že zákon přítomnost žurnalistických štábů v soudních síních omezuje, je podle mého mínění zcela na místě. Přítomnost nahrávací techniky může mít negativní vliv na psychiku obžalovaného, svědků i soudce.

Závěrečná pátá část mé práce se týká problematiky ochrany pachatelů z řad mladistvých a dětí (tedy osob, které v době spáchání provinění, resp. činu jinak trestného nepřekročily 18. rok věku). Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, totiž zakazuje poskytovat a zveřejňovat informace o obviněných mladistvých (dětech), a to s ohledem na nevyzrálost a zranitelnost mládeže. Zapovězeny jsou písemné i obrazové informace, které by obviněného umožnily identifikovat, a to jak v průběhu trestního řízení, tak i po jeho skončení. Zákaz platí nejen pro orgány činné v trestním řízení či novináře, ale pro každého, kdo se informací dozví. Porušení zákona je postižitelné jako přestupek. Ačkoliv

zákon taxativně vypočítává, kdo se soudního projednávání věci mladistvého může zúčastnit, rozsudek se vyhláší veřejně. V médiích smí být uveřejněn pouze pravomocný odsuzující rozsudek, a to při přiměřené ochraně mladistvého a bez uvedení jeho jména a příjmení. O jiném postupu může rozhodnout předseda senátu, který smí uveřejnění takového rozsudku jednak ještě více omezit, nebo naopak povolit zveřejnění údajů identifikujících mladistvého (u zvláště závažných provinění). Toto oprávnění získal předseda senátu až po loňské novele zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Věřím, že novela byla krokem správným směrem, neboť i mezi mládeží se vyskytují pachatelé, u nichž je možnost nápravy výjimečně obtížná či nepravděpodobná (stačí si vzpomenout na šestnáctiletého „spartakiádního vraha“ Jiřího Straku, který v roce 1985 napadl celkem jedenáct žen, přičemž tři jeho útok nepřežily). Veřejnost má podle mého názoru právo takové pachatele znát.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

- *Bartoň, M.:* Svoboda projevu a její meze, Linde, Praha 2002
- *Brejcha, A.:* Právo na informace a povinnost mlčenlivosti v českém právním řádu, Codex Bohemia, 1998
- *Císařová, D. a kol.:* Trestní právo procesní, 3. vydání, Linde, Praha 2004
- *Filip, J.:* Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, MU Brno, 2001
- *Herczeg, J.:* Meze svobody projevu, Nakladatelství Orac, 2004
- *Chaloupková, H.:* Tiskový zákon a předpisy související, Komentář, C.H.Beck, 2001
- *Jelínek, J. – Sovák, Z.:* Rozhodnutí ve věcech trestních, Eurolex Bohemia, 1999
- *Jelínek, J. a kol.:* Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003
- *Jelínek, J. – Sovák, Z.:* Trestní zákon a trestní řád, Linde, Praha 2000
- *Kocourek, J. – Záruba, J.:* Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství, Komentář, 2. vydání, C.H.Beck, 2004
- *Pavlíček, V. a kol.:* Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2. díl, Práva a svobody, 2. vydání, Linde, Praha 2003
- *Rozehnal, A.:* Mediální právo, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004
- *Sokol, T.:* Tisk a právo, Knihovnička Orac, 2001
- *Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Půry, J.:* Trestní řád, Komentář, 1. díl, C.H.Beck, Praha 2002
- *Šámal, P. – Hrachovec, P. – Sovák, Z. – Půry, F.:* Trestní řízení před soudem prvního stupně, Praha, C. H. Beck, 1996
- *Šámal, P.:* Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Kodex Bohemia, 1999

Časopisecké články

- *Boulová, K.:* Institut odpovědi a dodatečného sdělení, Právní rádce 2/2001, s. 21
- *Doležilek, J.:* Právo na odpověď a na dodatečné sdělení podle nového Tiskového zákona, Právní rozhledy 10/2000, s. 430

- *Hrušáková, M.:* Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků, *Trestněprávní revue* 6/2006, s. 170
- *Hrušáková, M.:* Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, *Bulletin advokacie* 1/2007, s. 33
- *Jelínek, J.:* Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení, *Kriminalistika* 4/2003
- *Kmec, J.:* K otázce poskytování informací o trestním řízení, *Trestní právo* 10/2004, s. 2
- *Kmec, J.:* K přímým přenosům ze soudních jednání: rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci P4 Radio Hele Norge ASA proti Norsku, *Trestněprávní revue* 6/2004, s. 182
- *Koudelka, Z.:* Novinářská svoboda a trestní řízení, *Bulletin advokacie* č. 3/1997, s. 24
- *Repík, B.:* K podávání informací o podezřelých osobách orgány činnými v trestním řízení, *Bulletin advokacie* č. 2/2005, s.12
- *Sládeček, V.:* Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech, *Bulletin advokacie* č. 3/1997, s. 28
- *Sotolář, A.:* K ochraně soukromí mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, *Trestněprávní revue* 4/2004, s. 128
- *Sotolář, A.:* Ochrana soukromí mladistvých a dětí mladší patnácti let v řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže – 1. část, *Právní rozhledy*, 7/2004, s. 244
- *Teryngel, J.:* K možnostem ochrany dobrého jména právnické osoby, *Právo a Podnikání* č. 7/1994, s. 10
- *Válková, H.:* Ochrana soukromí a osobnosti mladistvého versus právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti, *Trestněprávní revue* 4/2006, s. 97
- *Vantuch, P.:* Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevin, *Bulletin advokacie* 5/1996, s. 43
- *Vantuch, P.:* Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor, jak by se měl soud rozhodnout ve věci?, *Bulletin advokacie* č. 9/1996, s. 28
- *Vantuch, P.:* Mohou orgány činné v trestním řízení informovat veřejnost o trestním řízení vůči osobě, jež není stíhána jako obviněný?, *Bulletin advokacie* 7-8/2004, s. 9

POUŽITÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY A JUDIKATURA

Právní předpisy a mezinárodní úmluvy

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod, zákon č. 209/1992 Sb.
- Listina základních práv a svobod, ústavní zákon č. 2/1993 Sb.
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, zákon č. 120/1976 Sb.
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, zákon č. 120/1976 Sb.
- Občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb.
- Občanský zákoník, č. 40/1964 Sb.
- Trestní zákon, č. 140/1961 Sb.
- Úmluva o právech dítěte, zákon č. 104/1991 Sb.
- Ústava České republiky, ústavní zákon č. 1/1993 Sb.
- Zákon o ochraně utajovaných skutečností, č. 148/1998 Sb.
- Zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku, č. 46/2000 Sb.
- Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání, č. 231/2001 Sb.
- Zákon o přestupcích, č. 200/1990 Sb.
- Zákon o sdružování občanů, č. 83/1990 Sb.
- Zákon o soudech a soudcích, č. 6/2002 Sb.
- Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, č. 218/2003 Sb.
- Zákon o svobodném přístupu k informacím, č. 106/1999 Sb.
- Zákon o trestním řízení soudním, č. 141/1961 Sb.

Judikatura

- Nález ÚS ze dne 12.10.1994 vyhlášený pod č. 214/1994 Sb.
- Nález ÚS ze dne 4.12.1997, sp. zn. III. ÚS 149/97
- Nález ÚS ze dne 8.11.2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 12. 1976, sp. zn. 1/1976/17/30, ve věci Handyside v. Spojené království
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26.4.1995, sp. zn. 13/1994/460/541, ve věci Prager a Oberschlick v. Rakousko
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6.5.2003, 76682/01, ve věci Radio Hele Norge v. Norsko
- Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 10.12.1997, sp. zn. II. ÚS 357/96
- Rozhodnutí ÚS ČR ze dne 2.2.1998, sp. zn. IV. ÚS 154/97

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Listina – ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

OZ – občanský zákoník, č. 40/1964 Sb.

Pakt – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, zákon č. 120/1976 Sb.

TiskZ – zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon)

TŘ – zákon č. 106/1999 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

TZ – trestní zákon, č. 140/1961 Sb.

Úmluva – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod,
zákon č. 209/1992 Sb.

Ústava – ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

ZSVM – zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže